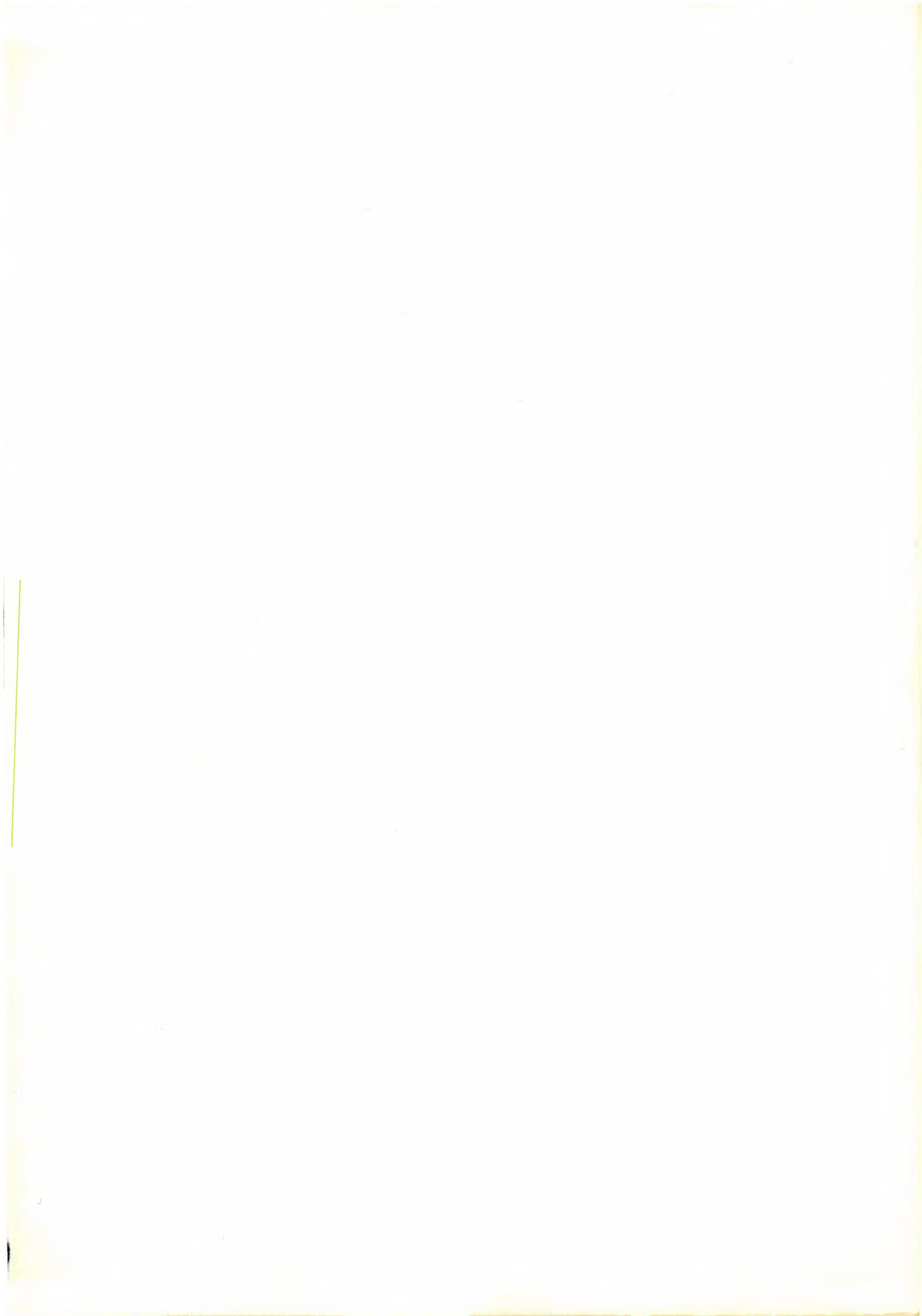

SUOMEN ASUTUS 1560-LUVULLA
KARTASTO

BEBYGGELSEN I FINLAND PÅ 1560-TALET
ATLAS

ATLAS OF THE SETTLEMENT IN FINLAND IN THE 1560s

SUOMEN HISTORIALLINEN SEURA
KÄSIKIRJOJA VII

SUOMEN ASUTUS 1560-LUVULLA
KARTASTO

BEBYGGELSEN I FINLAND PÅ 1560-TALET
ATLAS

ATLAS OF THE SETTLEMENT IN FINLAND IN THE 1560s

Pohjoismaisen autiotilatutkimuksen
Suomen jaosto

Nordiska ödegårdsprojektets
finländska avdelning

F O R S S A 1 9 7 3

Forssan Kirjapaino Oy · Forssa 1973

ALKULAUSE

Kun myöhäiskeskiaikaista asutuskehitystä käsiteltiin pohjoismaisessa historiantutkijoiden kokouksessa Bergenissä v. 1964 raporteissa ”Autiotilat ja uudisasutus Pohjoismaissa myöhäiskeskiajalla”, kävi ilmi, että niin autioitumisen laajuudesta kuin luonteenstakin esiintyi hyvin erilaisia käsityksiä ja että myöhäiskeskiajan kehitystä olisi syytä tutkia pohjoismaisissa puitteissa. Ajatus yhteispohjoismaisesta tutkimusprojektista syntyi kokouksen jälkeen ja johti käytännön tuloksiin v. 1968, jolloin Oslossa pidetyssä kokouksessa ruvettiin hahmottelemaan projektin tutkimusohjelmaa. Pohjoismaisen autiotilatutkimuksen Suomen jaoston aloitti työnsä v. 1969.

Tutkimustyön käynnistyttyä tähdennettiin erityisesti sitä, että olisi saatava kuva asutuksen laajuudesta ennen autioitumisprosessin alkamista. Toisaalta todettiin, että asutuksen yhtenäinen kartoittaminen olisi mahdollista vasta 1560-luvulla, jolloin suuressa osassa Skandinaviaa autioitumisen aallonpohja jo oli sivuutettu. Suomi poikkesi muista Pohjoismaista siinä, että asutus oli koko myöhäiskeskiajan kasvusuunnassa ja huomattavaa tilojen autioitumista alkoi esiintyä vasta 1570-luvulta alkaen. Suomessa 1560-luvun asutuksen kartoittaminen merkitsee näin ollen juuri autioitumiskautta edeltäneen maksimaalisen asutuksen selvittämistä. Kartoitustyöllä on täten Suomessa paljon suurempi merkitys kuin muissa Pohjoismaissa.

Kartoitustyon merkitystä lisää Suomen kohdalla vielä se, että keskiaikainen asiakirjamateriaali on ylen niukka ja tarjoaa muita Pohjoismaita huomattavasti heikommat lähtökohdat myöhäiskeskiaikaan kohdistuvalle asutustutkimukselle. Tästä johtuen 1500-luvun aineistoon pohjautuvat retrospektiiviset tutkimusmenetelmät ovat tutkimussa keskeisellä sijalla. 1500-luvun asutustilanteen selvittäminen on suorastaan välttämätön lähtökohta myöhäiskeskiajan asutuskehityksen tutkimisessa. Samalla se tarjoaa myös hyvän lähtökohdan Suomen autioitumiskauden — 1500-luvun lopun ja 1600-luvun — tutkimiselle.

Nämä lähtökohdat ovat olleet määräavinä Suomen jaoston valitessa 1560-luvun asutuksen kartoittamisen ensimmäiseksi ja tärkeimäksi työkohtekseen. *Eljas Orrmanin* tutkimukseen Varsinais-Suomen myöhäiskeskiaikaisesta autioitumisesta ja *Arvo M. Soinisen* yleiskatsaukseen savolaisesta asutusekspansiosta 1500-luvulla liittyvät kartat on katsottu aiheelliseksi sisällyyttää karttajulkaisuun.

Kartoitustyon ovat jaoston antamien osviittojen mukaan suorittaneet maisterit *Anneli Mäkelä* (Häme, Savo, Pohjanmaa), *Eeva Nordström-Salminen* (Uusimaa) ja *Eljas Orrman* (Varsinais-Suomi, Ahvenanmaa, Satakunta, Karjala). Kartografiasta asiantuntijana on toiminut maisteri *Jussi Keinänen*.

FÖRORD

Då den senmedeltida bebyggelseutvecklingen behandlades vid nordiska historikermötet i Bergen 1964 i rapporterna ”Ødegårder og ny bosetning i de nordiske land i senmiddelalderen”, framgick det, att uppfattningarna om såväl ödeläggelsens omfattning som dess natur var synnerligen olikartade och att det var skäl att undersöka den senmedeltida bebyggelseutvecklingen inom en internordisk ram. Tanken på ett samnordiskt forskningsprojekt uppstod efter mötet och ledde till konkreta resultat år 1968, då man vid ett möte i Oslo började utforma projektets forskningsprogram. Nordiska ødegårdspunktens finländska avdelning inledde sitt arbete år 1969.

När forskningsarbetet inleddes framhölls särskilt, att man måste erhålla en bild av bebyggelsens omfattning innan ödeläggelseprocessens vidtagande. Å andra sidan konstaterades att en enhetlig kartläggning av bebyggelsen vore möjlig först för 1560-talet, då ödeläggelsens vågdal i stora delar av Skandinavien redan var passerad. Finland avvek från det övriga Norden däri, att bebyggelsen under hela senmedeltiden befann sig i tillväxt och att en betydande ödeläggelse av hemman började framträda först fr.o.m. 1570-talet. En kartläggning av bebyggelsen på 1560-talet innebär sålunda i Finland just ett klargörande av den maximala bebyggelsen, som föregick ödeläggningsperioden. Kartläggningsarbetet har sålunda i Finland en mycket större betydelse än i övriga nordiska länder.

Kartläggningsarbetets betydelse för Finlands del ökas av det faktum, att det medeltida urkundsmaterialet är särdeles knappt och erbjuder, jämfört med övriga Norden, betydligt sämre utgångspunkter för en bebyggelseundersökaning rörande senmedeltiden. Till följd härav intar de på 1500-talsmaterial byggande retrospektiva forskningsmetoderna en central ställning i undersökningen. En klarläggning av 1500-talets bebyggelsesituation är en absolut nödvändig utgångspunkt vid utforsningen av den senmedeltida bebyggelseutvecklingen. Samtidigt erbjuder den även en god utgångspunkt för utforskingen av Finlands ödeläggningsperiod, slutet av 1500-talet samt 1600-talet.

Dessa synpunkter har varit bestämmande för den finländska avdelningens val att göra en kartläggning av bebyggelsen på 1560-talet till sitt första och viktigaste arbetsobjekt. Det har ansetts lämpligt att låta de kartor, som hänsör sig till *Eljas Orrmans* undersökning om de senmedeltida ödesmålen i sydvästra Finland och *Arvo M. Soininens* översikt om den savolaxiska bebyggelseexpansionen på 1500-talet, ingå i kartpublikationen.

Kartläggningsarbetet har, enligt avdelningens anvisningar, utförts av magistrarna *Anneli Mäkelä* (Tavastland, Savolax, Österbotten), *Eeva Nordström-Salminen* (Nyland) och *Eljas Orrman* (Egentliga Finland, Åland, Satakunda, Karelen).

Autotilatoimikunta lausuu kiitoksensa Valtion humanistiselle toimikunnalle, joka on vastannut karttateoksen perustana olevan tutkimustyön rahoituksesta, sekä Suomen Historialliselle Seuralle, joka on ottanut teoksen sarjaansa.

Helsingissä, syyskuussa 1973

Pohjoismaisen autotilatutkimuksen Suomen jaosto

*Eino Jutikkala
puheenjohtaja*

Mauno Jokipii

Armas Luukko

Arvo M. Soininen

*Eljas Orrman
sihteeri*

Magister *Jussi Keinänen* har fungerat som kartografisk expert.

Ödegårdskommissionen framför sitt tack till Statens humanistiska kommission, som svarat för finansieringen av det forskningsarbete kartverket vilar på, samt till Finska Historiska Samfundet, som publicerat verket i sin serie.

Helsingfors, september 1973

Nordiska ödegårdsprojektets finländska avdelning

*Eino Jutikkala
ordförande*

Mauno Jokipii

Armas Luukko

Arvo M. Soininen

*Eljas Orrman
sekreterare*

I. SUOMEN ASUTUS 1560-LUVULLA

A. Lähdeaineisto

a. Maakirjat ja lampuotiluettelot

Kustaa Vaasan pyrkimykset tehostaa verotuksen tuottoa johtivat samalla veronkantoon liittyvän tilinpöiden kehittämiseen. Valtiovallan tavoitteena oli saada selvyys siitä, kuinka paljon kultakin verotuskohteelta tuli suorittaa veroa. Tätä varten alettiin Suomessa kuten muuallakin valtakunnassa v:n 1540 vaiheilla lähtien laatia veroluetteloita, joiden avulla on mahdollista saada ensimmäinen kokonaiskuva maamme asutuksesta.

Päävero, ns. vuotuinen vero, kohdistui maaomaisuuteen, ja sitä suoritettiin kunkin talon veroluvun mukaan. *Maakirjaan* merkittiin vuotuista veroa maksavat tilat ja niiden veroluvut. Maakirjaan eivät kuitenkaan sisältyneet kaikki tilat, sillä siitä puuttuivat ne talot, joista vuotuista veroa ei suoritettu. Näin ollen maakirjassa eivät esiinny rälssitilat, kirkolta peruuutetut tilat eivätkä myöskään hallitsijasuvulle kuuluneet tilat. Suomessa näiden tilojen lukumäärä oli 1500-luvun puolivälissä verraten vaativatonta, joskin paikotellen Varsinais-Suomessa niiden osuus tilojen kokonaismäärästä saattoi olla merkittävä.

Ensimmäiset maakirjat perustuvat v:n 1540 tienoilla suoritettuihin verollepanoihin (varhaisin maakirja on Hämeestä v:ltä 1539). Maakirjat eivät aina joustavasti seuranneet asutuksessa tapahtuneita muutoksia, vaan ne kuvastavat usein laatimisvuotta varhaisempaa, likipitääne verollepanoajankohtaa vastannutta tilannetta. Hallinnollinen käytäntö vaihteli jossain määrin paikasta toiseen, sillä maakirjat laadittiin voutikunnittain voutien ja heidän kirjureidensa toimesta. Maan lounaisissa osissa on alueita, joiden maakirjoista asutuksessa tapahtuneet muutokset näkyvät suhteellisen vähäisessä määrin verollepanojen välisenä aikana. Toisaalta on myös alueita, joiden maakirjoja laadittaessa asutuksessa tapahtuneet muutokset otettiin huomioon verrattain pian.

Maakirjoista puuttuvista tiloista on kruunun tileissä erillisä luetteloita, joiden avulla suuri osa näistä tiloista saadaan selville.

Katolisen kirkon haltuun keskiajan kuluessa eri tavoin joutuneet tilat peruuutettiin kirkkoreduktion yhteydessä valtiolle, jonka niistä saama tulo oli luonteeltaan lähinnä yksityisoikeudellista vuokratuloa. Näistä tiloista laadittiin ns. *lampuotiluetteloita*, joissa tilat ovat ryhmiteltyinä entisten kirkollisten omistajien mukaisesti. Kustaa Vaasan suvulleen hankkimista tiloista on niin ikään olemassa lampuotiluetteloita.

Rälssitilat, joilta suoritettiin ratsupalvelusta, olivat vapaat kaikista vuotuiseen veroon liittyvistä suorituksista, mutta tileihin sisältyy toisinaan luetteloita rälssin lampuodeista. Näiden

I. BEBYGGELSEN I FINLAND PÅ 1560-TALET

A. Källmaterialet

a. Jordböcker och landbolängder

Gustav Vasas strävanden att effektivera beskatningens avkastning ledde samtidigt till en effektivering av den bokföring, som hänförde sig till skatteuppbördens. Statsmaktensträvan var att erhålla klarhet i hur stor den skatt var, som skulle erläggas för varje skatteobjekt. För detta ändamål begynte man i Finland, liksom även annorstädes i riket, fr.o.m. omkring år 1540 uppgöra skattelängder, med vilkas hjälp det är möjligt att erhålla den första helhetsbilden av vårt lands bebyggelse.

Huvudskatten, den s.k. årliga räntan, hänförde sig till jordegendomen och erlades i enlighet med varje hemmans skattetal. I *jordboken* antecknades de hemman, som erlade den årliga räntan, samt deras skattetal. I jordboken ingick emellertid inte alla hemman, ty de hemman, för vilka den årliga räntan ej erlades, var uteslutna. I jordböckerna uppträder sålunda inte frälsehemmanen, de från kyrkan indragna hemmanen samt ej heller arv- och egethemmanen. I Finland var dessa hemmans antal vid mitten av 1500-talet jämförelsevis anspråkslöst, även om deras andel av hemmanens totalantal ställvis i Egentliga Finland kunde vara betydande.

De första jordböckerna baserar sig på skattläggningar, som utfördes omkring år 1540 (den äldsta jordboken är från Tavastland år 1539). Jordböckerna följde inte alltid på ett smidigt sätt förändringarna i bebyggelsen, utan de avspeglar ofta ett äldre läge än själva året för uppgörandet, snarast då det som motsvaras av förhållandena vid skattläggningstidpunkten. Den administrativa praxisen växlade något från ort till ort, ty jordböckerna uppgjordes häradsvis genom fogdarnas och deras skrivares åtgörande. I landets sydvästra delar finns områden, i vilkas jordböcker förändringarna i bebyggelsen märks jämförelsevis litet under tiderna mellan skattläggningarna. Å andra sidan finns det även områden, där förändringarna i bebyggelsen beaktades relativt snart vid uppgörandet av jordböckerna.

I kronans räkenskaper finns särskilda längder över de hemman, som utelämnats från jordböckerna, och med hjälp av dem är det möjligt att få reda på en stor del av dessa hemman.

De hemman, som under medeltidens lopp på olika sätt kommit i katolska kyrkans besittning, indrogs i samband med kirkoreduktionen till kronan, vars inkomst av dessa närmast hade karaktären av en privaträttslig arrendeintäkt. Över dessa hemman uppgjordes s.k. *landbolängder*, i vilka hemmanen är grupperade enligt sina tidigare kyrkliga innehavare. Även över arv- och egethemmanen uppgjordes landbolängder.

luetteloiden avulla ei kuitenkaan saada selville kaikkia aatelin verovapaita tiloja, vaan tämän tilaryhmän selvittämiseksi ovat muut lähteet tarpeellisia. Rälssitilaluetteloita täydentävät eräitä osin *ratsupalvelusluettelot*, joiden pääsiallisena tarkoituksesta oli aatelin ratsupalvelusvelvollisuuden selvittäminen. Niistä saadaan tietoja sättereistä.

b. Kirkollisten verojen luettelot

Kanonisen oikeuden mukaan olivat kristityt velvollisia suorittamaan kirkolle kymmenykset maatalouden ja sen sivuelinkeinojen tuotosta. Myös papille alkuaan vapaaehtoisesti annetusta ruokalisästä oli keskiajalla kehitynyt vakiintunut kirkollinen vero. Pyrkimyksiin tehostaa valtion verotusta Kustaa Vaasan aikana kuului myös kirkolle suoritettujen verojen peruuutus kruunulle, mikä tapahtui lopullisesti v. 1556. Seurauksena tästä oli, että 1550-luvulta lähtien voutien tileihin sisältyy näiden kirkollista alkuperää olevien verojen kantoluetteloita, joihin oli merkitty veronmaksajat ja heidän suorituksensa. Jo 1540-luvun lopulta on kuitenkin poikkeuksellisesti olemassa muutama kirkollisten verojen luettelo. Viljakymmenyslistä laadittiin *kymmenysluettelo*, joiden yhteydessä toisinaan ilmoitetaan eräiden muiden verojen tuotto. Toinen pääluettelo on *ruokalisäluettelo*. Kirkollisten verojen luetteloita nimitetään ajan lähteissä suuresta osasta maata *papinveroluetteloiksi*, vaikka pappi sai vain tertiaalijyväät.

Kymmenyksiä ja niitä korvaavia veroja tuli kaikkien itse-näisten viljelijöiden suorittaa, joten näiden verojen kantoluetteloihin sisältyvä periaatteessa kaikki viljelyksessä olevat tilat. Kuitenkin on havaittavissa, että aateli kirkkoreduktion jälkeen pyrki vapautumaan näistä veroista. Siten puuttuu kymmenys- ja ruokalisäluetteloista joukko sättereitä, minkä lisäksi useilta luetteloihin merkityltä rälssitiloilta ei näitä veroja suoritettu.

Kirkollista alkuperää olevien verojen kantoluettelot eivät yleensä maakirjan tavoin jääneet jälkeen tosiasiallisesta asutuskehityksestä, vaan niistä ilmenevät suurimmaksi osaksi talojen lukumäärässä tapahtuneet muutokset samoin kuin viljelijän vaihtumiset.

Entisten kirkollisten verojen alkuperästä johtuu, että papit peruuutostenkin jälkeen osallistuivat niiden kantamiseen sekä laativat niiden kantoa koskevat luettelot. Tällöin he noudattivat kirkollista pitääjakoa.

Maakirjoista ja papinveroluetteloista saaduissa tilaluvuissa esiintyviä eroja pohditaan eri maakuntien kohdalla.

c. Autiotilat veroluetteloissa

Koska maakirja oli normi, jonka mukaan vuotuinen vero kannettiin, oli verottajan kannalta tilinpiton tehostuessa ja vero-kyvyttömyyden yleistyessä tärkeää saada tietää, mitkä tilat eivät kyenneet suoriutumaan velvollisuksistaan. Käytäntö vaikiintui sellaiseksi, että marginalimerkinnällä autio (*öde*) ilmaistiin, ettei tilalta pystytty suorittamaan veroja tai osaa niistä. Näin ollen merkintä autio tarkoitti verokyvyttömyyttä. Autioksi merkity talo saattoi monessa tapauksessa olla autio sanan varsinaisessa merkityksessä eli asumaton ja/tai viljelämätön, mutta monessa tapauksessa se oli asuttu ja/tai viljelty. Nämä marginalimerkintöjä on 1570-luvulta lähtien runsaasti maakirjoissa, mutta 1550-luvun lopulla ja 1560-luvulla autioik-

Frälsehemmanen, för vilka gjordes rustjänst, var befriade från alla utskylder hörande till den årliga räntan, men i räkenskaperna ingår å andra sidan längder över frälsets landbönder. Med hjälp av dessa längder kan man dock inte få reda på alla adelns skattefria hemman, utan för att klarlägga denna hemmansgrupp behövs andra källor. Frälselängderna kompletteras till en del av *rustjänstlängderna*, vilkas huvudsakliga syfte var en klarläggning av adelns rustjänstskyldighet. Ur dessa erhålls uppgifter om sättesgårdarna.

b. De kyrkliga skattelängderna

Enligt den kanoniska rätten var de kristna skyldiga att till kyrkan erlägga tionden av jordbrukets och dess binäringars avkastning. Också det matskott, som från början frivilligt getts åt prästen, hade under medeltiden blivit en hävdunnen kyrklig skatt. Till strävandena att effektivera den statliga beskattningen under Gustav Vasas tid hörde även en indragning av kyrkoskaterna till kronan, vilket skedde definitivt år 1556. Följden av detta var, att fr.o.m. 1550-talet ingår i fogdarnas räkenskaper uppbördslängder över dessa skatter av kyrkligt ursprung, där skattebetalarna och deras utlagor antecknats. Redan från slutet av 1540-talet finns dock undantagsvis någon enstaka kyrklig skattelängd. Över spannmålstiondena uppgjordes *tiondelängder*, i samband med vilka stundom uppges även avkastningen av andra skatter. Den andra huvudlängden är *matskottslängden*. I de samtida källorna benämnes kyrkoskattelängderna i stora delar av landet *prästrätelängder*, fastän prästen blott erhöll tertialsäden.

Tiondena och de skatter, vilka ersatte dem, måste erläggas av alla självständiga brukare, varför i uppbördslängderna i princip ingår alla brukade hammar. Emellertid kan man märka, att adeln efter kyrkoreduktionen strävade efter att frigöra sig från dessa skatter. I tionde- och matskottslängderna saknas sálunda ett antal sättesgårdar, vartill kommer att för ett flertal av de frälsehemman, som antecknats i längderna, dessa skatter ej erlagts.

Uppbördslängderna för skatterna av kyrkligt ursprung blev vanligtvis ej efter den faktiska bebyggelseutvecklingen i likhet med jordeboken, utan i dessa framgår till största delen de förändringar i hemmanens antal som inträffat, liksom även bytena av brukare.

Skatternas tidigare kyrkliga karaktär hade till följd att prästerna även efter indragningarna deltog i uppbördens av dem samt uppgjorde längderna häröver. Härvid följde de den kyrkliga sockenindelningen.

De skillnader i hemmanens antal, som färs vid en jämförelse mellan jordeböcker och prästrätelängder, dryftas i samband med behandlingen av de skilda landskapen.

c. Ödehemmanen i skattelängderna

Då jordeboken var den norm, enligt vilken den årliga räntan uppbars, och då bokföringen effektiverades och skatteförmågan blev vanligare, var det viktigt för beskattaren att få veta vilka de hemman var, som inte förmådde klara av sina förpliktelser. Vedertagen praxis blev att med en marginalanteckning *öde* beteckna, att ett hemman inte förmådde erlägga skatterna eller en del av dem. Sálunda innebar beteckningen *öde* skatteförmåga. En gård som betecknats *öde* kunde i många fall vara *öde* i ordets egentliga bemärkelse d.v.s. obebodd och/eller obrukad, men i många fall var den bebodd och/eller brukad. Dessa marginalanteckningar förefinns synnerligen rikligt i jordeböckerna fr.o.m. 1570-talet, men hemman, som vid

si merkityjä tiloja on hyvin vähän maakirjoissa. Myös kirkolisten verojen luetteloissa on tiloja jo 1550-luvulla vain poikkeusellisesti merkity autioiksi. Autiomerkinnät eivät aina esiinny maakirjoissa ja papinveroluetteloissa samojen tilojen kohdalla.

B. Asutustutkimuksen suorittaminen

a. Kylien taloluvun määräminen

Isoavihaa edeltäneeltä ajalta ei ole mahdollista laskea Suomen väkilukua täsmällisesti. Asutuksen ja siinä tapahtuneiden muutosten selvittäminen edellyttää, että on olemassa yksiköitä, joiden lukumäärästä ja siinä tapahtuneista muutoksista on saatavissa verraten tarkkoja tietoja. 1500-luvun materiaalin perusteella on talo ainoa konkreettisesti koko maasta tavoitettavissa oleva yksikkö. Tältä ajalta ei voida saada selville edes kaikkien talouksien lukumäärää, koska talonpoikaisluokan alapuolella olevista itsellistaloista ei 1500-luvulta ole riittävästi tietoja olemassa.

1500-luvun veroluetteloissa asutus on ryhmitetty kylaksi, joissa eräissä tapauksissa oli vain yksi talo. Varsinais-Suomessa, Ahvenanmaalla, Uudellamaalla, suurimmassa osassa Satakuntaa, Hämettä ja Etelä-Pohjanmaata sekä myös melko yleisesti Karjalassa kylät muodostuivat lähekkäin sijaitsevista taloista, kun sen sijaan Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan pitäjät käsitteivät yleensä yhden joen varrella olevan asutuksen. Kylät puolestaan olivat näillä alueilla pelkästään hallinnollisia kokonaisuksia, joihin kuului asutusta joen kummaltakin puolelta, siten että jokien varrella oli useita kylää peräkkäin. Nämä hallinnolliset aluekylät olivat laajoja ja jakaantuivat pienempiin taloryhmiin. Savolainen, kaskenviljelyyn perustuva uudisasutus oli yksinäistaloasutusta, mutta jo 1500-luvulla voidaan havaita asutuksellisia kokonaisuksia, jotka 1600-luvun maakirjoissa esiintyvät pieninä, suppea-alaisina kylinä tai laajoina aluekylinä. Kylät ovat 1500-luvulla näin ollen joko asumia, joissa talojen rakennukset ovat yhtenäisellä tonttialueella tai peltokappaleittensa keskellä lähellä toisiaan, tai pelkästään kameraalisia kyliä.

Kylien tilaluvut on saatu maakirjoista ja muista veroluetteloista (s. 7—8). Sosiaalisesti talonpoikaistaloista erotuivat aatelins asuinkartanot, säterit, vaikka ne usein eivät kooltaan paljonkaan poikeneet varakkaista talonpoikaistaloista. Ne sekä kuninkaankartanot on erotettu muusta asutuksesta. Tiedot säätereistä on pääasiassa saatu rälssitilaluetteloista, ruokaliselutuloista sekä ratsupalvelusluetteloista (painettuja ratsupalvelusluetteloita: *Suomen ratsupalvelus- ja läänitysluetteloita vuosilta 1537—1575*, Asiakirjoja, jotka valaisevat Suomen kameraalisia oloja 2, julk. Kustavi Grotenfelt, Todistuskappaleita Suomen historiaan III, 1899; *En frälse- och rusttjänstlängd för Finland härförande sig till år 1554 eller 1555*, julk. Eric Antoni, Historisk Tidskrift för Finland 1962). Niin ikään on apuna käytetty Eric Antonin teosta *Finlands medeltida frälse och 1500-talsadel* (1970). Kuninkaankartanot taas ilmenevät kruunun tileistä.

Lähdesarjoissa esiintyvien aukkojen ja puutteellisuksien vuoksi ei ole ollut mahdollista esittää asutusta yhden vuoden tilanteen mukaisena. Tämän vuoksi on ollut pakko kohdistaa eri puolilla maata tutkimus eri vuosiin. Vuosilta 1565—66 on aikaisempiin vuosiin verrattuna olemassa suhteellisen täydelliset tilit hyvin suuresta osasta maata (Varsinais-Suomi, Ahvenanmaa, Satakunta, Häme ja Pohjanmaa). Uudeltamaalta ja

1550-talets slut och på 1560-talet betecknats som öde, är mycket fåtaliga. Även i kyrkoskattelängderna är hemman på 1550-talet endast i undantagsfall betecknade som öde. Ödebeteckningarna i jordeböckerna och prästräntelängderna uppträder inte alltid ivid samma hemman.

B. Bebyggelseundersökningens utförande

a. Fastställande av antalet hemman i byarna

För tiden före Stora ofreden är det omöjligt att exakt beräkna Finlands folkmängd. En klärläggning av bebyggelsen och i denna inträffade förändringar förutsätter, att det finns enheter, om vilkas antal och därmed inträffade förändringar man kan erhålla jämförelsevis exakta uppgifter. På basen av 1500-talsmaterialet är hemmanet den enda för hela landet konkret åtkomliga enheten. Från denna tid är det inte möjligt att få reda ens på talet för alla hushåll, emedan tillräckliga uppgifter ej föreligger från 1500-talet om de självständiga hushållen under bondeklassen.

I 1500-talets skattelänger har bosättningen grupperats i byar vilka i vissa fall endast omfattade ett hemman. I Egentliga Finland, Åland, Nyland, största delen av Satakunda, Tavastland och Sydösterbotten samt dessutom rätt allmänt i Karelen bestod byarna av nära intill varandra belägna gårdar, medan däremot i mellersta och norra Österbotten dylika byar blott fanns vid kusten. Socknarna i mellersta och norra Österbotten bestod vanligvis av bebyggelse utmed en älvs. Byarna utgjorde i dessa trakter blott administrativa enheter, vilka innehöll bebyggelse på älvens båda sidor, så att utmed älven låg flera byar efter varandra. Dessa administrativa territorialbyar var synnerligen vidsträckta och sönderföll i mindre gårdsgrupper. Den savolaxiska svedjebrukskolonisationen hade karaktären av enstaka hemmansbebyggelse, men redan på 1500-talet kan man lägga märke till bebyggelseenheter, som i 1600-talets jordeböcker uppträder som små byar på ett trängre område eller som vidsträckta territorialbyar. Byarna på 1500-talet utgörs sålunda endera av bebyggelser, där gårdarna ligger bredvid varandra på tomtmarken eller bland åkrarna nära varandra, eller också av blott och bart kamerala byar.

Byarnas hemmanstal har erhållits ur jordeböckerna och övriga skattelänger (s. 7—8). Socialt sett skiljde sig adelns sätsegårdar från bondgårdarna fastän de ofta inte till storleken alltför mycket avvek från förmögna bondehemman. Sätsegårdarna samt kungsgårdarna har avskiljts från den övriga bebyggelsen. Uppgifterna om sätsegårdarna har huvudsakligen erhållits ur fräselänger, matskottslänger samt rusttjänstlänger (tryckta rusttjänstlänger: *Finska rusttjensts- och förläningsregister från åren 1537—1575*, Asiakirjoja, jotka valaisevat Suomen kameraalisia oloja 2, ed. Kustavi Grotenfelt, Todistuskappaleita Suomen historiaan III, 1899; *En frälse- och rusttjänstlängd för Finland härförande sig till år 1554 eller 1555*, utg. Eric Antoni, Historisk Tidskrift för Finland 1962). Även Eric Antonis arbete *Finlands medeltida frälse och 1500-talsadel* (1970) har använts. Kungsgårdarna åter framgår ur kronans räkenskaper.

Till följd av luckor och bristfälligheter i källmaterialet har det inte varit möjligt att presentera bebyggelsen enligt läget under ett bestämt år. På grund härv har det varit nödvändigt att vid utforskanget av bebyggelsen anlita källor från skilda år för olika delar av landet. För åren 1565—66 finns det, jämfört med tidigare år, relativt fullständiga räkenskaper för

Savosta on ollut mahdollista valita tutkimusvuodet 1560-luvun alkupuolelta, kun sen sijaan Karjalasta on täytynyt ottaa hiukan aikaisempi, 1550-luvun loppupuolen tilanne.

b. Kartat

Kartografista esitystä varten laaditut konseptikartat ovat mittakaavassa 1:200 000 (Pohjois-Pohjanmaan mittakaavassa 1:400 000 ja erääät osat Karjalasta mittakaavassa 1:500 000). Julkaistun kartan mittakaava on 1:500 000 karttapohjan perustuessa Maanmittauhallituksen suunnittelukarttaan. Asutus on karttaan merkitty kylittäin, ja kunkin kylän osalta ilmenee sen taloluku. On verraten yleistä, että yhden kylän taloja kuului kahteen hallintopitäjään. Karttaan tällaiset kylät on merkitty yhdeksi kyläksi, jonka taloluku on osakylien talolukujen summa.

Koska kyläjako oli hieman erilainen maakirjoissa ja kirkollisissa veroluetteloissa, on karttaan merkitty kylien taloluku kustakin pitäjästä otettu ainoastaan yhdestä luettelosta, jotta vältyttääsiin erilaisten kyläjakojen aiheuttamista väärystymistä. Sellaisissa tapauksissa, joissa voidaan varmasti osoittaa, että kylässä on enemmän taloja kuin kyseisellä hallinnollisella alueella lähteenä yleisesti käytetyssä luettelossa, on tästä säännöstä poikettu.

Koska kylät maan itä- ja pohjoisosissa olivat pelkästään kameraalisia yksiköitä, ei ole ollut mahdollista esittää maan kaikkia kylää samalla karttamerkillä. Todelliset, suppea-alaiset kylät on merkitty karttaan ympyrällä. Ympyrän keskellä oleva numero osoittaa taloluvun ympyrän koon vaihdellessa taloluvan mukaan. Ympyrän keskus on oransinväriinen. Kameraaliset kylät puolestaan on merkitty mustalla katkoviivalla, joka suunnilleen osoittaa kylän talojen sijainnin, kuvion keskellä olevan numeron osoittaessa alueen talolukua. Kameraalista kylää osoittavaa viivaa reunustaa oransinväriinen varjostus. Kylät on merkitty kartalle niin, että ympyrät eivät koskaan tule päällekkäin. Tällöin ei ole voitu välttää sitä, että muutamissa tihéissä ryhmässä karttamerkit eivät osu tarkalleen oikeille topografisille paikoille. Säterit ja kuninkaankartanot on ilmaistu oransinvärisin kolmioin ja kaupungit umpinaisin nelioin.

Kylää paikallistettaessa on nykyisen karttamateriaalin ohella käytetty apuna 1600-luvun puolivälissä laadittuja läänin- ja kihlakunnankartoja sekä jossakin määrin isojakokartoja ja paikallishistorioita. Suomen Asutuksen Yleislueteloa ja julkaisuja hopeaveroluetteloita on voitu käyttää apuna identifioitaessa kylää, joiden nimet ovat muuttuneet tai jotka ovat sulautuneet toisiin kyliin. Eräissä tapauksissa kylien paikallistaminen on suoritettu Nimiarkiston kokoelmien avulla. Kaikkia karjalaisia kylää ei kuitenkaan ole ollut mahdollista paikallistaa, ja tämän vuoksi puuttuu kartasta 42 kylää.

Asutuskarttaan merkityt maakuntarajat noudattavat v:n 1540 linnanläänien rajoja poiketen niistä vain sikäli kuin 1560-luvun voutikuntien rajat eroavat näistä rajoista. Rajat on merkitty yhtenäisellä viivalla silloin, kun ne on piirretty yksiselitteisten raja-asiakirjojen tai 1600-luvun puolivälin karttojen perusteella. Pisteviivalla merkityt osat linnanläänien rajoista perustuvat epävarmoihin tai tulkinnanvaraisiin tietoihin tai olivat 1560-luvulla vielä käymättä.

Kyminkartanon lääni, jonka pitäjistä Vehkalahti ja Virolahti vanhastaan olivat kuuluneet Viipurin linnanlääniin, on luettu Karjalaan kuuluvaksi. Tämä hallinnollinen alue on karttaan merkitty erilliseksi osaksi Karjalaa. Pohjalainen Närpiön pitäjä, joka hallinnollisesti kuului Satakuntaan, on samalla tavoin erotettu erillisellä rajalla muusta Satakunnasta.

en mycket stor del av landet (Egentliga Finland, Åland, Satakunda, Tavastland och Österbotten). För Nylands och Savolax del har det varit möjligt att välja undersökningsåren från början av 1560-talet, medan det för Karelen har varit nödvändigt att välja ett tidigare läge från slutet av 1550-talet.

b. Kartorna

De konceptkartor, som uppgjorts för den kartografiska framställningen är i skala 1 : 200 000 (Nordösterbotten i skala 1 : 400 000 och några delar av Karelen i skala 1 : 500 000). Skalan för den publicerade kartan är 1 : 500 000 och kartbotten grundar sig på Lantmäteristyrelsens planeringskarta. Bebyggelsen har på kartan betecknats byvis och för varje by framgår antalet hemman. Det är rätt vanligt att hemmanen i en by hörde till två jordebokssocknar. På kartan har dylika byar betecknats som en by, vars gårdstal är summan av delbyarnas gårdstal.

Då byindelningen i jordeböckerna och kyrkoskattelängderna divergerade något, har det antal hemman, som på kartan antecknats för byarna, för varje socken tagits endast ur en längd, på det att man måtte undgå den skeva bild de olika byindelningarna kunde förorsaka. I sådana fall där man med säkerhet kan påvisa att i byn förefinns flera hemman än vad som framgår ur den längd, som generellt används som källa för ifrågavarande administrativa område, har avsteg från denna regel gjorts.

Då byarna i landets östra och norra delar utgjorde blott kamerala enheter, har det inte varit möjligt att beteckna landets alla byar med samma karttecken. De faktiska, regionalt avgränsade byarna har på kartan betecknats med en cirkel. Siffran i cirkelns mitt utvisar antalet hemman och cirkelns storlek växlar efter gårdstalet. Cirkelns centrum är orangefärgad. De kamerala byarna åter är betecknade med en svart streckad linje, som ungefär utvisar läget för byns hemman, medan siffran i figurens mitt utvisar områdets gårdstal. Linjen som utvisar den kameralabyn kantas av en orangefärgad skuggning. Byarna har på kartan tecknats så, att cirkelarna aldrig går in i varandra. Härvid har det inte gått att undvika, att karttecknen i endel tätta grupper inte kommer på sina topografiskt riktiga platser. Sätesgårdarna och kungsgårdarna har betecknats med orangefärgade trianglar och städerna med slutna kvadrater.

När det gällt att lokalisera byarna, har vid sidan av modernt kartmaterial används läns- och häradskartor, som uppgjorts vid mitten av 1600-talet, samt i någon mån storskifteskartor och lokalhistoriker. Det s.k. Generalregistret över bosättningen i Finland och publicerade silverskattelängder har kunnat användas som hjälp vid identifieringen av byar, vilkas namn förändrats eller vilka smultit samman med andra byar. I en del fall har lokaliseringen skett med hjälp av Nimiarkistos (Finska Namnarkivets) samlingar. Det har inte varit möjligt att lokalisera alla byar i Karelen och därför saknas 42 byar på kartan.

De på bebyggelsekartan angivna landskapsgränserna följer 1540 års slottslänsgränser och avviker från dem endast i den mån gränserna för 1560-talets fögderier avviker från dessa gränser. Gränserna har angivits med en obruten linje, när de ritats utgående från entydiga gränsurkunder eller kartor från mitten av 1600-talet. Med punktlinje anges de partier av slottslänsgränserna, som baserar sig på osäkra uppgifter eller lämnar rum för tolkning, samt de partier som ännu ej dragits före 1560-talet.

Kymmenegårds län, där socknarna Veckelax och Vederlax av gammalt hört till Viborgs slottslän, har hämförts till Karelen. Detta administrativa område har på kartan utmärkts som en

Raaseporin läänin kohdalla on noudatettu vuoteen 1564 saakka voimassa ollutta ja myöhemmin jälleen voimaan tullutta rajaa.

Karttaan on merkitty kylää ja yksinäistiloja sekä kuninkaankartanoita ja säterikartanoita seuraavasti:

	Kylää ja yksinäistiloja	Kuninkaankartanoita	Säteritilä (sulkeissa ne, jotka muodostavat eri kylän)
Varsinais-Suomi	2 183	12	106 (56)
Ahvenanmaa	229	3	2 (2)
Satakunta	1 017	4	11 (8)
Häme	1 150	6 ¹	15 (10)
Länsi-Uusimaa	751	4 ²	26 (11)
Itä-Uusimaa	280	3	52 (15)
Karjala	734	8	21 (2)
Savo	687	8	— (—)
Pohjanmaa	484	2	— (—)
	7 515	50	233 (104)

¹ Näistä sijaitsi kaksi talonpoikaistilojen kanssa samassa kylässä.

² Näistä sijaitsi yksi talonpoikaistilojen kanssa samassa kylässä.

Kylien ja yksinäistilojen lukumäärät eivät vastaa maakirjoista saatavia kylien lukumäriä, koska maakirjojen kyläjako kaikkialla maassa, myösken varsinaisen kyläsatuksen alueella, poikkeaa todellisista asutuskokonaisuksista.

Kartografisen esityksen pohjana olevat luettelot kylistä ja niiden taloluvuista julkaistaan monisteessa *Suomen asutus 1560-luvulla. Kyläluettelot* (Helsingin yliopiston Historian laitoksen julkaisuja 4).

särskild del av Karelen. Den österbottniska socknen Närpes, som administrativt hänfördes till Satakunda, har på samma sätt avskilts med en särskild gräns från det övriga Satakunda. För Raseborgs län har iakttagits den gräns, som var gällande fram till 1564 och som åter senare trädde i kraft.

På kartan har antecknats byar och enstaka hemman samt kungsgårdar och sätesgårdar enligt följande:

	Byar och enstaka hemman	Kungs- gårdar	Sätesgårdar (inom parentes de som utgör en särskild by)
Egentliga Finland	2 183	12	106 (56)
Åland	229	3	2 (2)
Satakunda	1 017	4	11 (8)
Tavastland	1 150	6 ¹	15 (10)
Västra Nyland	751	4 ²	26 (11)
Östra Nyland	280	3	52 (15)
Karelen	734	8	21 (2)
Savolax	687	8	— (—)
Österbotten	484	2	— (—)
	7 515	50	233 (104)

¹ Av dessa gårdar låg två i en by tillsammans med bondehemman.

² Av dessa gårdar låg en i en by tillsammans med bondehemman.

Antalet byar och enstaka hemman motsvarar inte antalet byar i jordeböckerna, emedan jordeböckernas byindelning överallt i landet, även i området för den egentliga bybosättningen, avviker från de faktiska bebyggelseheterna.

Förteckningarna över byarna och antalet hemman i dem publiceras i stencilen *Bebygelsen i Finland på 1560-talet. Byförteckningarna* (Helsingin yliopiston Historian laitoksen julkaisuja 4).

C. Alueellisia erityispiirteitä

a. Varsinais-Suomi

Varsinais-Suomen asutus esitetään v:n 1566 tilanteen muaisena. Tämän vuoden tileissä (VA¹ 1045—1067) ovat maakirjat, lampuotiluettelot ja kirkollisten verojen luettelot aikaisempiin vuosiin verrattuina erittäin täydelliset. V:lta 1566 puuttuu kuitenkin maakirja useimmista Maskun kihlakunnan pitäjistä, minkä vuoksi näiden pitäjien osalta on käytetty v:n 1556 maakirjaa (VA 621), joka on lähin varhaisempi maakirja. Halikon ja Piikön kihlakunnista on olemassa erilliset kymmenens- ja ruokalisäluettelot, kun sen sijaan Maskun ja Vehmaan kihlakuntien useimmista pitäjistä laadittiin luettelot, joihin sisältyy kaikkien kirkollista alkuperää olevien verojen tuotto.

Joukko kylää, jotka hallinnollisesti kuuluivat Turun linnaan, luettiin naapurimaakuntien seurakuntiin. Siten kuului Rauman hallintopitäjästä 26 kylää Euran kirkkopitäjään (kirkollisten verojen luettelo v:lta 1566, VA 2185). Hämäläisen Someron seurakuntaan luettiin 9 kylää ns. Muurlan läänistä. Muurlan kylistä kuului yksi kirkollisesti Lohjaan ja 13 Kiskoon Uudellamaalla. Kiskoon kuului niin ikään 6 kylää Halikon hallintopitäjästä (ruokalisäluettelo v:lta 1556, VA 3283).

Kymmenens- ja ja ruokalisäluetteloissa esiintyvät veronmaksajat olivat periaatteessa samoja henkilöitä, sillä kymmenyksiä piti niiden maksaa, jotka suorittivat ruokalisää. Tarkastel-

C. Regionala specialdrag

a. Egentliga Finland

Bebygelsen i Egentliga Finland framställes enligt läget år 1566. I räkenskaperna för detta år (FRA¹ 1045—1067) är jordeböckerna, landbolängderna och kyrkoskattelängderna, jämfört med tidigare år, synnerligen fullständiga. För år 1566 saknas dock jordeboken för de flesta av Masku härads socknar, varför för dessa socknars del har använts 1556 års jordebok (FRA 621), som är närmast i tid av de äldre jordeböckerna. För Halikko och Pikis härader föreligger särskilda tionde- och matskottslängder, medan däremot för de flesta socknarna i Masku och Vemo härader uppgjordes längder, i vilka avkastningen från alla skatter av kyrkligt ursprung ingår.

Ett antal byar, som administrativt hörde till Åbo slottslän, hänfördes till grannlandschapens församlingar. Sålunda hörde 26 byar i Raumo jordebokssocken till Eura kyrksocken (kyrkoskattelängden av år 1566, FRA 2185). 9 byar i det s.k. Muurila län hänfördes till Somero församling i Tavastland. Av byarna i Muurila hörde en i kyrkligt avseende till Lojo och 13 till Kisko i Nyland. Till Kisko hörde likaså 6 byar i Halikko jordebokssocken (matskottslängden av år 1566, FRA 3283).

De skattebetalare, som uppträder i tionde- och matskottslängderna, var i princip samma personer, ty de som erlade matskottet ägde betala tiondet. Vid en granskning av dessa längder sockenvis framgår dock, att i Halikko och Pikis härader

¹ VA = Valtionarkisto.

¹ FRA = Finlands riksarkiv.

taessa näitä luetteloita pitäjittäin ilmenee kuitenkin, että Halikon ja Piikkiön kihlakunnissa kymmenysluetteloiden taloluku erän poikkeuksin on suurempi kuin ruokalisälueluetteloiden, kun taas Maskun ja Vehmaan kihlakuntien niissä pitäjissä, joista on erilliset luettelot, tilanne on päinvastainen. Tämän vuoksi kartografinen esitys Halikon ja Piikkiön kihlakuntien osalta perustuu kymmenysluetteloihin ja Maskun ja Vehmaan kihlakuntien osalta kirkonverojen yhteiseen luetteloon tai ruokalisälueluetteloon.

Maakirjan ja kirkollisten veroluetteloiden kyläjako eivät aina täyssin vastaa toisiaan. Maakirjakylä saattaa esiintyä kymmenys- ja ruokalisälueluissa kahtena kylänä. Karttaan kylät on merkitty maakirjan kyläjakoa noudattaen, mutta mikäli kirkollisten veroluetteloiden osakylät 1600-luvulla esiintyvät maakirjakylinä, ne on merkitty karttaan erillisiksi kyläksi.

Vuosilta 1566 ja 1567 on luetteloita rälssin lampuodeista säilynyt ainoastaan Vehmaan kihlakunnasta ja osasta Piikkiön kihlakuntaa (VA 1052, 1075), kun taas Maskun ja Halikon kihlakunnista tällaisia luetteloita ei ole mainitulta vuosilta.

Tiedot aatelin sättereistä perustuvat ratsupalvelusluetteloihin, joissa ilmoitetaan kunkin aatelismiehen asuinpaikka, kirkollisten verojen luetteloihin sekä rälssin lampuutilojen luetteloihin niiltä alueilta, joista tällaisia luetteloita on käytettävässä, sillä niissä on myös mainintoja sättereistä. Maskun kihlakunnan osalta sättereiden omistajat selviävät papinverojen tilityksestä v:ltä 1566 (VA 1045).

b. Ahvenanmaa

Ahvenanmaan asutus esitetään v:n 1565 maakirjan ja kymmenysluettelon mukaisena (VA 2761, 2762). Kylien taloluku kartassa perustuu maakirjan lukuihin. Todetut rälssitilit on kuitenkin otettu huomioon.

c. Satakunta

Ala-Satakunnasta on käytetty v:n 1565 veroluettelointa (VA 2172, 2173), kun taas Ylä-Satakunnan luvut perustuvat v:n 1566 tileihin (VA 2189, 2190).

Satakunnan asutus oli luonteeltaan kyläsutusta, mutta 1560-luvulle tultaessa oli savolainen uudisasutus tunkeutunut Satakunnan pohjoisosiin. Uudisasutusalueella on maakirjan kameraiset kylät hajoitettu yksinäistaloiksi käyttäen apuna tämän alueen paikallishistoriallisia esityksiä (M a u n o J o k i - p i i, *Vanhan Ruoveden historia I* ja siihen liittyyvät isäntäluettelot, 1958, sekä *Parkanon ja Kihniön kirja*, 1971). Myös muutamat muut alueeltaan laajat kylät Ylä-Satakunnassa on hajoitettu yksinäistaloiksi tai suppeaksi osakyliksi.

Kartassa olevat taloluvut perustuvat maakirjan tietoihin, minkä lisäksi todetut rälssitilit on otettu huomioon.

Närpiön pitäjä Pohjanmaalta kuului hallinnollisesti Ala-Satakuntaan. Sen kylät on piirretty vuoden 1566 papinveroluettelon (VA 2185) mukaan — samalla tavalla kuin muu Etelä-Pohjanmaa — sillä alue oli läänitettynä Knut Kurjelle (Kurck), minkä vuoksi maakirja puuttuu.

d. Häme

Hämeen tutkimusvuodeksi on valittu 1566, sama kuin naapurimaakunnassa Ylä-Satakunnassa, koska tämän vuoden läheet ovat vuosikymmenen parhaimmat. Tosin niitäkin on täy-

är tiondelängdernas gårdstal — med några undantag — större än matskottslängdernas, medan läget åter är det motsatta för Masku och Vemo härader i de socknar, där skilda längder föreligger. Av denna anledning baserar sig den kartografiska framställningen för Halikko och Pikis häraders del på tiondelängderna och för Masku och Vemo häraders del på den gemensamma kyrkoskattelängden eller på matskottslängden.

Jordebokens och kyrkoskattelängdernas byindelning motsvarar inte alltid helt varandra. En kameral by kan i tionde- och matskottslängderna uppträda som två byar. På kartan har byarna utmärkts i enlighet med jordebokens byindelning, men ifall kyrkoskattelängdernas delbyar på 1600-talet uppträder som jordeboksbyar, har de på kartan utmärkts som skilda byar.

För åren 1566 och 1567 har längder över frälselandbönder bevarats endast från Vemo härad och en del av Pikis härad (FRA 1052, 1075), medan dylika längder inte föreligger från nämnda år för Masku och Halikko härader.

Uppgifterna om adelns sätsegårdar baserar sig på rusttjänstlängder, varav varje adelsmans boningsort framgår, kyrkoskattelängder samt längder över frälssets landbondehemman för de områden som tillhandahåller dylika längder, ty dessa innehåller även uppgifter om sätsegårdar. För Masku härads del framgår sätsegårdarnas ägare ur 1566 års redovisning av prästräntorna (FRA 1045).

b. Åland

Ålands bebyggelse framställes enligt 1565 års jordebok och tiondelängd (FRA 2761, 2762). Byarnas antal hemman på kartan baserar sig på jordebokens tal. Påvisade frälsehemman har dock beaktats.

c. Satakunda

För Nedre Satakunda har 1565 års skattelängder (FRA 2172, 2173) används, medan åter talen för Övre Satakunda baserar sig på 1566 års räkenskaper (FRA 2189, 2190).

Bosättningen i Satakunda var till sin karaktär bybebyggelse, men fr.o.m. början av 1560-talet hade den savolaxiska kolonisationen trängt in i de nordliga delarna av landskapet. På kolonisationsområdet har jordebokens kamerala byar upplösts i enstaka hemman med stöd av lokalhistoriska framställningar för detta område (M a u n o J o k i - p i i, *Vanhan Ruoveden historia I* och till detta arbete bilagda hemmansägarlängder, 1958, samt *Parkanon ja Kihniön kirja*, 1971). Även några andra till arealen vidsträckta byar i Övre Satakunda har upplösts till enstaka hemman eller små delbyar.

Antalet hemman på kartan baserar sig på jordebokens uppgifter, varutöver påvisade frälsehemman har beaktats.

Närpes socken i Österbotten hörde administrativt till Nedre Satakunda. Dess byar har uppritats enligt samma principer som tillämpats för det övriga Sydösterbotten. Härvid har används 1566 års prästräntelängd (FRA 2185) eftersom jordebok saknas, då området var förlänat till Knut Kurck.

d. Tavastland

Till undersökningsår för Tavastland har valts 1566, det samma som för grannlandskapet Övre Satakunda, emedan källorna för detta år är decenniets bästa. Visserligan måste

dennettävä mutten vuosien tiedoilla; milloin papinverolueteloita ei ole säilynyt tältä vuodelta, niitä on etsitty edeltäviltä.

Maakirjat ovat olleet Hämeessä melkein yksinomaisesti tutkimustyön pohjana, sillä ruokalisäluelot ei ole enää 1560-luvulta eikä papinveroista muita kuin lehmäverovoiluetelot. Kartalle merkityt taloluvut ovat v:n 1566 maakirjoista (VA 4013, 4017, 4021, 4024).

Häme on vanhan ryhmäkyläsatuksen aluetta ja on siksi saanut karttaan samanlaiset kylämerkit kuin Varsinais-Suomi ja Uusimaa. Maakuntaan kuului lisäksi myös etupäässä Savosta kansoitettu Rautalammin uudisasutuspitäjä, jossa ei ollut ryhmäkyliä. Pääasiassa Suomen Asutuksen Yleisluetteloon avulla sen maakirjakylät on hajoitettu karttaan yksinäistaloiksi.

även de kompletteras med uppgifter från andra år; i de fall då inga prästräntelängder för detta år är bevarade, har sådana längder sökts från de föregående åren.

Som bas för forskningsarbetet rörande Tavastland har använts nästan enbart jordeböcker, ty matskottslängder föreligger ej längre från 1560-talet och av prästräntorna blott komåls-smörlängderna. Kartans hemmanstal bygger på 1566 års jordeböcker (FRA 4013, 4017, 4021, 4024).

Tavastland är ett område med gammal gruppbybebyggelse och har därför erhållit likadana bybetekningar som Egentliga Finland och Nyland. Landskapets prästräntelängder har varit till hjälp vid preciseringen av byindelningen. Till landskapet hörde även Rautalampi kolonisationssocken, som koloniserades främst från Savolax, och där inga gruppbyar fanns. Huvudssakligen med stöd av Generalregistret över bosättningen in Finland har dess jordeboksbyar på kartan upplösts i enstaka hemman.

e. Länsi-Uusimaa

Läntiseltä Uudeltamaalta, Raaseporin läänistä, ei 1550-luvun jälkipuoliskolta eikä 1560-luvun alkupuolelta ole käytettävissä maakirjoja, minkä vuoksi asutuksen esittäminen perustuu kirkollisten verojen luetteloihin. Kartta perustuu v:n 1561 ruokalisälueloon (VA 3210). Poikkeuksen muodostavat Lohja ja siihen kirkollisesti, mutta Karjaaseen hallinnollisesti kuuluneet kylät, joiden osalta on käytetty v:n 1564 ruokalisälueloa (VA 3255), sekä Vihtiin kirkollisesti ja Lohjaan hallinnollisesti kuuluneet 5 kylää, joista tiedot on saatu v:n 1563 ruokalisäluelosta (VA 3236). Ruokalisälueloista puuttuvat kuitenkin Pohjan ja Siuntion rälssiboolit, joista tiedot on saatu v:n 1561 kymmennysluettelosta (VA 3209).

Hämäläinen Vihti kuului 1500-luvun puolivälissä Raaseporin lääniin. Muutamina vuosina 1560-luvulla oli tämä pitäjä yhdessä Espoon ja Kirkkonummen kanssa liitettyä Porvoon lääniin. Nämä pitäjät on laskettu läntiseen Uuteenmaahan kuuluviksi. Näistä pitäjistä puuttuvat maakirjat, ja tämän vuoksi kartta perustuu ruokalisälueloon v:ltä 1564 (VA 3246).

f. Itä-Uusimaa

Itäinen Uusimaa käsittää Porvoon läänin, johon kuuluivat Helsingin, Sipoon, Porvoon ja Pernajan pitäjät. Taloluvut näiden pitäjien kylistä on saatu v:n 1564 maakirjasta ja lampuotiluettelosta (VA 3246). Poikkeuksena on Sipoon Kaukjärven neljänneskunta, josta tiedot ovat v:ltä 1566 (maakirja VA 3278). Osasta Porvoon lääniä on tietoja rälssitiloista käytettävissä v:ltä 1560 (VA 3191).

g. Karjala

Karjalasta on 1560-luvun puolivälistä olemassa maakirjat, mutta niissä esiintyy ainoastaan neljännes- ja nautakuntajako. 1550-luvun jälkipuoliskon maakirjoihin on lähes koko Karjalasta merkitty kylien nimet näkyviin. Rannan kihlakunnasta on käytetty v:n 1558 ja 1559 maakirjoja (VA 5167 Säkkijärvi, 5179 Viipurin pitäjä), Lappeen kihlakunnasta v:n 1558 maakirjaa (VA 5162), Jääskisen kihlakunnan maakirjaa v:ltä 1557 (VA 5137) ja Äyräpään kihlakunnasta v:n 1559 maakirjaa (VA 5191). Ensimmäinen maakirja Koiviston pitäjästä, jossa on kylien nimet, on v:ltä 1572 (VA 5371). Maakirjoja täydentävät lampuotiluettelot v:ltä 1558—1559 (VA 66, 67, 74, 76 ja 76a).

Uudenmaan ja Karjalan välinen alue, Kyminkartanon lääni, on esitetty v:n 1558 tilanteen mukaisena (maakirjat:

e. Västra Nyland

För Västra Nyland, Raseborgs län, föreligger inga jordeböcker från slutet av 1550-talet eller början av 1560-talet, varför framställningen av bebyggelsen baserar sig på kyrkoskattelängder. Kartan bygger på 1561 års matskottslängd (FRA 3210). Undantagen utgörs av Lojo och de byar, som i kyrkligt avseende hörde till denna socken, men administrativt hänfördes till Karis, för vilkas del 1564 års matskottslängd (FRA 3255) har använts, samt 5 byar, som hörde till Vichtis i kyrkligt och Lojo i administrativt avseende, för vilka uppgifterna erhållits ur 1563 års matskottslängd (FRA 3236). I matskottslängderna saknas dock Pojo och Sjundeå frälsebol, för vilka uppgifterna erhållits ur 1561 års tiondelängd (FRA 3209).

Det tavastländska Vichtis hörde vid mitten av 1500-talet till Raseborgs län. Under några år på 1560-talet var denna socken, tillsammans med Esbo och Kyrkslätt, förenad med Borgå län. Dessa socknar har hänförts till Västra Nyland. För dessa socknar saknas jordeböcker och därför baserar sig kartan på 1564 års matskottslängd (FRA 3246).

f. Östra Nyland

Östra Nyland omfattar Borgå län, som innefattade Helsinge, Sibbo, Borgå och Pernå socknar. Antalet hemman för dessa socknars byar har erhållits ur 1564 års jordebok och landbolängd (FRA 3246). Undantag utgör Kaukjärvi fjärding i Sibbo, vars uppgifter är från 1566 års jordebok (FRA 3278). För en del av Borgå län föreligger uppgifter om frälsehemmanen från år 1560 (FRA 3191).

g. Karelen

Från Karelen föreligger jordeböcker från mitten av 1560-talet, men i dessa framträder endast fjärdings- och nötslagsindelning. I jordeböckerna för 1550-talets andra hälft har bynamnen för nästan hela Karelen antecknats. För Stranda härad har använts 1558 och 1559 års jordeböcker (FRA 5167 Säkkijärvi, 5179 Viborgs socken), för Lappesi härad 1558 års jordebok (FRA 5162), för Jäskis härad 1557 års jordebok (FRA 5137) och för Äyräpää härad 1559 års jordebok (FRA 5191). Den första jordeboken för Björkö socken, där även bynamnen är medtagna, är från år 1572 (FRA 5371). Jordeböckerna kompletteras av landbolängder för åren 1558—1559 (FRA 66, 67, 74, 76 och 76a).

Området mellan Nyland och Karelen, Kymmenegårds län, har framställts enligt läget år 1558 (jordeböcker: Veckelax och

Vehkalahti ja Virolahti VA 5167, Pyhtää VA 3141; lampuotiluettelot VA 66, 67).

Vehkalahden knaappaatelin tilat on rinnastettu aatelin asuinkartanoihin, ja ne on näin ollen merkity karttaan kolmiolla.

Paikallistamatta jääneiden kylien lisäksi puuttuu kartasta n. 220 tilaa, joiden kohdalla maakirjassa ei ole mainittaa kylistä. Valtaosa näistä tiloista maksoi sopimusveroa.

h. Savo

Savossa tutkimusvuodeksi — myöhemmin mainittavan verollepanon vuoksi — on pyritty ottamaan 1561. Lähteet ovat kuitenkin niin puitteelliset, että Etelä-Savon viidestä pitäjästä vain Juvan ja Pellosniemen maakirjat (VA 6318 ja 6324) ovat tältä vuodelta, kun taas Visulahden (VA 6337), Säämingin (VA 6341) ja Rantasalmen (VA 6344) osalta on ollut pakko käyttää vuoden 1562 maakirjoja. Pohjois-Savon eli Tavisalmen pitäjän arkistolähteitä ei ole käytetty, koska vastaava tutkimustyö on suoritettu Arvo M. Soinisen väitöskirjassa *Pohjois-Savon asuttaminen keski- ja uuden ajan vaihteessa* (Historiallisia Tutkimuksia LVIII, 1961).

Osasta Savoa on asutus eräissä 1550-luvun veroluetteloissa ryhmitelty kyliksi, mutta 1560-luvun maakirjoissa ja kymmenytruetteloissa ei ole muita paikannimiä kuin pitäjien tai neljänneskuntien. Neljänneskunnat jakaantuvat kuuteen kymmenyskuntaan, mutta näilläkin on vain järjestysnumero. Näiden lähteiden perusteella ei siis voi lainkaan paikoittaa kylää eikä taloja, ja koska alueen maakirjoihin ilmestyy kylänimiä vasta 1630-luvulla, ei ole työn ekonomian vuoksi ollut mahdollista seurata kymmenyskuntien vaiheita 1560-luvun alusta sinne saakka. Se ei ole ollut tarpeenkaan, koska on mahdollista käyttää apuna vuoden 1664 kyläjakoa.

Vuonna 1561 Savossa toimitettiin Suomen olloissa ainoalaatuisten tarkka verollepano. Sitä koskeva originaaliaskirja on tosin kadonnut, mutta käytettävissä on kolme kopioita, joista seuraavassa käytetään litteroita A, B ja C. Laajin kopio (A) käsittää koko Savon (VA 6331^a), joten se on otettu tutkimustyön pohjaksi. Valtionarkistossa oleva toinen jäljennös (B, VA 6345^b), on vain lyhyt katkelma, joskin siitä on hyötyä eräiden arviokuntien tutkimuksessa, joiden osalta laajin kopio on vajavainen (s. 15). Kolmas, vain kaksi pitääjää käsittävä kopio (C) on Maanmittauhallituksen arkistossa, eikä sitä ole käytetty tässä työssä. Verollepanomaakirja seuraa melko tarkasti tavallisen maakirjan järjestystä, mutta siinä on annettu myös kymmenyskunnille nimet.

Savon 1500-luvun lähteissä ei ole taloja vaan *arviokuntia*: veromarkoittain suoritettavaa maaveroa on tavallisesti merkitty maksamaan useampi kuin yksi mies, ja heillä on itäsuomalaisittain sukunimet. Käytetyt lähteet yhdistävät toisiaan talonpoikia arviokunniksi eri tavalla, niin että esim. maakirjan yksi arviokunta saattaa olla papinveroluettelossa kolmea. Tällaisissa tapauksissa on tulkittu arviokunnan sisältävän kolme eri asumaa, joten karttaan piirretty talomääriä on saatu vertaamalla maakirjoja, kymmenytruetteloita ja verollepanomaakirjaa. Tulos on näin suurempi kuin minkään lähteen suoraan ilmoittama arviokuntien kokonaismäärä.

Vuonna 1664 Savossa toimitettiin verontarkastus, jossa tutkittiin jokainen maakappale, myös sen laatu ja etäisyys talonpojan asuinpaikasta. Kartan piirtämisen kannalta on olenaisinta, että maantarkastuspöytäkirja (VA 8646) mainitsee kylät nimeltä. Tosin sen varsinaisena yksikkönä on jakokunta, joka ilmeisesti on sama kuin myöhemmän isojaon jakokunta, johon saattaa kuulua vain yksi talo, saman kylän monta taloa tai jopa usean kylän taloja.

Vederlax FRA 5167, Pyttis FRA 3141; landbolängder: FRA 66, 67).

Knapadelns i Veckelax hemman har jämförts med adelns sätesgårdar och har sälunda på kartan utmärkts med en triangel.

Förutom de byar, som ej kunnat lokaliseras, saknas på kartan ca 220 hemman, för vilka jordeboken ej nämner bytillhörighet. Huvudparten av dessa hemman erlade stadgeskatt.

h. Savolax

För Savolax har undersökningsåret 1561 eftersträvats p.g.a. den skattläggning som då gjordes (varom mera nedan). Källorna är emellertid så bristfälliga, att av fem socknar i södra Savolax jordeböckerna endast för Jockas och Pellosniemi (FRA 6318 och 6324) är från detta år, medan det åter för Visulax (FRA 6337), Säminge (FRA 6241) och Rantasalmi (FRA 6344) har varit nödvändigt att använda 1562 års jordeböcker. Arkivkällorna för norra Savolax eller Tavisalmi socken har inte använts, emedan motsvarande forskningsarbete urförlits i Arvo M. Soinisen doktorsavhandling *Pohjois-Savon asuttaminen keski- ja uuden ajan vaihteessa* (Historiallisia Tutkimuksia LVIII, 1961).

För en del av Savolax har bebyggelsen i 1550-talets skattekällor grupperats i byar, men i 1560-talets jordeböcker och tiondelängder finns inga andra ortnamn än namnen på socknar eller fjärdingar. Fjärdingarna indelas i sex s.k. tionden, men också dessa bär endast ordningsnummer. På grundval av dessa källor är det således helt omöjligt att lokalisera byarna och gårdarna, och bynamnen uppträder i områdets jordeböcker först på 1630-talet. På arbetskonomiska grunder har det inte varit möjligt att genomgå det kamerala materialet för tiden 1560—1640 för de olika tiondena. Det har inte ens varit nödvändigt, då det varit möjligt att som stöd begagna sig av 1664 års byindelning.

År 1561 verkställdes i Savolax en för finländska förhållanden enastående noggrann skattläggning. Originaldokumentet rörande denna har visserligen gått förlorad, men tre kopior, vilka i det följande betecknas med litterorna A, B och C, finns till förfogande. Den mest omfattande kopian (A) täcker hela Savolax (FRA 6331^a), varför den har tagits till grundval för forskningarna. Den andra kopian i Riksarkivet (B, FRA 6345^b) är bara ett kort fragment, även om den är till nytta vid undersökningen av vissa taxeringsenheter, för vilkas del den vidlyftigaste kopian är bristfällig (s. 15). Den tredje kopian (C), som omfattar blott två socknar, finns i Lantmäteristyrelsens arkiv och har ej använts i detta arbete. Skattläggningsjordeboken följer rätt noggrant den vanliga jordebokens uppläggning, men avviker genom att även tiondena namnges.

I de savolaxiska 1500-talskällorna finns inga gårdar utan speciella taxeringsenheter (sk. helskatter och halvskatter, i senare tid kallade *arviokunta*). Jordräntan, som erlades per skattmark, bokfördes vanligen så att den betalas av fler än en man, och dessa hade, enligt östfinskt bruk, släktnamn. De källor som begagnats förenar understundom bönder till taxeringsenheter på olika sätt, så att t.ex. en taxeringsenhet i jordeboken kan uppträda som tre i prästräntälängden. I dylika fall har taxeringsenheten tolkats bestå av tre olika bosättningar, varför det hemmanstal, som inritats på kartan, erhållits genom att jämföra jordeböcker, tiondelängder och skattläggningsjordeboken. Resultatet är således större än det totalanta taxeringsenheter någon källa direkt uppger.

År 1664 företogs i Savolax en skatterevidering, där varje jordstykke undersöktes, även dess kvalitet och avstånd från

Vuoden 1561 verollepanomaakirjan täydellisin kopio (A) on numeroitu juoksevilla numeroilla arviokunnittain ja samoin vuoden 1664 maantarkastuspöytäkirja jakokunnittain. Vanhempi lähde seuraa kaavamaista kymmeneskuntajärjestystä ja uudempi maaiston mukaan kyläsutusta. Asumat ovat siten lähteissä eri järjestysessä, mutta jo 1600-luvulla laadittiin numeroavain (VA 6331^b), josta näkee, mitkä numerot vastaavat toisiaan. Tämä avain on tosin puutteellinen — jo nopeasti silmäilemällä näkee siinä olevat aukot — ja osittain virheellinenkin.

Vuoden 1664 maantarkastuspöytäkirjaan on merkity pelokappaleiden kohdalle, mistä vuoden 1561 arviokunnasta kuin maakappale oli peräisin. Jakokunnan talot, jotka usein kuuluivat eri kyliin, on varustettu kirjaimin a, b, c jne., ja sitten tämän tunnuksen avulla on ilmoitettu, mitkä maakappaleet kuuluvat kullekin omistajalle.

Vuoden 1664 maantarkastuspöytäkirjasta saa siis tietää kylän ja tontin tarkkuudella, missä sinä vuonna asui kuka vuoden 1561 maakappaleiden omistaja. Lähde näet ilmoittaa, mikä maakappaleista on asuinpaikka. Sadassa vuodessa maanomistus on muuttunut tavattomasti, ja niinpä on kiintoisaa todeta, että runsas 5 % vuoden 1561 arviokunnista (esim. Juvalla 5,0 % ja Säämingissä 6,0 %) on joutunut vuoteen 1664 mennessä toisten arviokuntien (jakokuntien) lisämaaksi. Vastaavasti toisaalta vanhasta arviokunnasta on saatanut tulla kaksi tai kolme taloa, jolloin on ratkaistava, mikä asuinpaikka on vanhin ja siis peräisin 1500-luvulta. Tässä on noudatettu johdonmukaisesti periaatetta, jonka mukaan suuremmassa kylässä mainittu talonpaikka on alkuperäinen: oletettavaksi asutus on levinnyt kantakylistä ja ehtinyt myöhemmin sivummalle.

Lähteiden välinen numeroavain ei ole täydennettäväissä aukottomaksi, joten osaa vuoden 1561 arviokunnista ei voi paikallistaa. Vertailu vuoden 1561 verollepanomaakirjan ja saman tai naapurivuoden tavallisen maakirjan väillä osoittaa kuitenkin, että moni tällaisista arviokunnista on maakirjassa yhdistetty johonkin toiseen arviokuntaan, joten se on vuonna 1664 samaa jakokuntaa. Toinen paikallistamiskeino on verrata arviokunnan maakappaleita naapuriarviokunnan maakappaleisiin: jos kahdella arviokunnalla on yhteisiä maita, ne tuskin ovat kovin kaukana toisistaan.

Vuoden 1664 lähde on säilynyt täydellisenä, ja vain kirjurin tekemät virheet vaikeuttavat sen ja vuoden 1561 arviokuntien vertaamista. Vuoden 1561 verollepanomaakirjan ns. täydellinen kopio on tosin numeroitu aukottomaksi, mutta se on ilmeisesti tehty sellaisen alkuperäiskappaleen pohjalta, josta puuttui joitakin lehtiä. Puutteista tietoinen kopioitsija on kuitenkin jäljentänyt niteen A loppuun eri ajoilta peräisin olevia ns. *anekkeja* eli arviokuntien maiden luettelointia ja lisännyt näihin viittauksen vuoden 1664 maantarkastuspöytäkirjan jakokuntaan. Mutta tavallisen maakirjan ja verollepanomaakirjan välisessä vertailussa löytyy sellaisiakin arviokuntia, joista ei ole anekkikopiota. Talojen sijoittaminen on tällöin sitäkin vaikeampaa, kun ei tiedetä niiden maakappaleiden nimiä.

Vielä on mahdollista paikoittaa verollepanomaakirjan laajimmasta kopiosta puuttuva talo etsimällä sitä kopiosta B. Sattumalta tämä katkelma täydentää täydellisintä kopiota Juuri Rantasalmelta, jonka kohdalla puutteet ovat suurimmat. Katkelmakopiossa ei ole järjestysnumeroita eikä sen tietoja voi siis suoraan yhdistää vuoden 1664 tietoihin, mutta siitä saa maakappaleiden nimet. Siten on mahdollista löytää puuttuva arviokunta, verrata katkelmakopion tilusten nimiä täydellisen kopiokirjan saman kymmeneskunnan toisten arviokuntien tiluskappaleiden nimiin, ja jos löytää näille arviokunnille yhteisiä omistuksia, voi merkitä tutkitun arviokunnan

bondens boplots. Med tanke på utritningen av kartan är det väsentligaste, att jordrevisionsprotokollet (FRA 8646) nämner byarna vid namn. Visserligen är samfälligheten dess egentliga enhet, som uppenbarligen är densamma som det senare storskiftets samfällighet, vilken kan bestå av blott ett enda hemman, flera hemman i en by eller t.o.m. flera byars hemman.

Taxeringsenheterna i den fullständigaste kopian av 1561 års skattläggningssjordebok är försedda med löpande nummering liksom samfälligheterna i 1664 års jorderevisionsprotokoll. Den äldre källan följer den schematiska tiondeindelningen och den nyare i sin tur bybosättningen, som den utfaller i terrängen. Bebyggelserna har sålunda olika ordningsföljd i olika källor, men redan på 1600-talet uppgjordes en nummernyckel (FRA 6331^b), som gör det möjligt att se, vilka nummer som motsvarar varandra. Denna nyckel är visserligen bristfällig — redan vid en hastig överblick lägger man märke till luckorna — och därtill delvis också felaktig.

I 1664 års jordrevisionsprotokoll har invid åkerstyckena antecknats, från vilken av 1561 års taxeringsenheter varje jordstykke härstammar. Samfällighetens hemman, som ofta hörde till skilda byar, har försetts med bokstäverna a, b, c o.s.v., och medels detta signum anges sedan vilket jordstykke som hör till vilken ägare.

Jordrevisionsprotokollet av år 1664 ger således exakt information om i vilken by och på vilken tomt ägaren till varje jordstykke från år 1561 bodde förstnämnda år. Källan meddelar nämligen vilket jordstykke som är boplat. På hundra år har jordägoförhållandena förändrats ofantligt och därför är det intressant att konstatera, att drygt 5 % av 1561 års taxeringsenheter (t.ex. i Jockas 5,0 % och i Säminge 6,0 %) fram till år 1664 förvandlats till andra taxeringsenheter (samfälligheter) tilläggsjord. På motsvarande sätt kan å andra sidan från en gammal taxeringsenhet ha utgått två eller tre gårdar, varvid det gäller att avgöra, vilken boplat som är den äldsta och således härstanimår från 1500-talet. Härvid har konsekvent den principen följts, att gården i den större byn är den ursprungliga: förmodligen har bebyggelsen utbrett sig från stambyn och först senare nått mera avsides belägna platser.

Källornas inbördes nummernyckel kan inte kompletteras så att den blev utan luckor, varför en del av 1561 års taxeringsenheter inte kan lokaliseras. En jämförelse mellan 1561 års skattläggningssjordebok och den vanliga jordeboken från samma eller nästintilliggande år utvisar dock, att mången dylik taxeringsenhet i jordeboken sammanslagits med någon annan taxeringsenhet, varigenom den 1664 ingår i samma samfällighet. En annan lokaliseringsmetod är att jämföra taxeringsenhetens jordstykken med grannenhets jordstykken: om två taxeringsenheter har gemensamma jordan, befinner de sig knappast särskilt långt ifrån varandra.

Källan av år 1664 har bevarats komplett och endast de fel skrivaren gjort försvårar kompareringen av den och 1561 års taxeringsenheter. Den s.k. fullständiga kopian av 1561 års skattläggningssjordebok är visserligen numrerad så, att den ej förer några luckor, men den är uppenbarligen gjord på basen av ett sådant originalexemplar, som saknade ett antal blad. Kopisten, som varit medveten om bristerna, har dock i slutet av band A kopierat immissionsbrev (*anekki*) för taxeringsenheter, vilka härstammar från olika tider och innehåller ägolängder, och till dessa tillagt en hänvisning till skifteslaget i jordrevisionsprotokollet av år 1664. Men vid en jämförelse mellan den vanliga jordeboken och skattläggningssjordeboken påträffas även sådana taxeringsenheter, för vilka några kopior av immissionsbrevet inte föreligger.

kartalle samaan kylään kuin naapurinsa. Tällaiset tapaukset ovat kuitenkin erittäin harvinaisia. Karttaan tällaisten vertailujen perusteella piirretty taloluku on minimimääärä.

Lårentz Röös 1600-luvun puolivälissä piirtämä karttakirja, johon kopio C liittyy, käsitteää vain kaksi pitääjää, Säämingin ja Sulkavan, mutta siitä näkyy erittäin selvästi savolainen kylättyppi: ei ole aivan poikkeuksellista, että kahdella talolla on tontit vierekkäin, mutta tavallisesti kukin talo sijaitsee erillään peltokappaleittensa keskellä. Antaisi siis olennaisesti väärän kuvan, jos Savossa olisi käytetty länsisuomalaisen ryhmäkylän merkkiä, mutta toisaalta maakunnan asutusta oli si olyvoimainen työ piirtää taloittainkaan. Talot on sen vuoksi merkitty kylittää aluekylän merkillä ja kyläjako on otettu vuoden 1664 maantarkastuspöytäkirjasta. Koska talojen nimiiä esiintyy savolaisissa lähteissä vasta vuonna 1828, niitä ei ole voitu käyttää apuna sijoittamisessa. Maantarkastuspöytäkirja mainitsee asuinpaikat, mutta näistä tiluskappaleiden nimistä on ollut hyötyä vain muutamissa erikoistapauksissa. Vuoden 1663–1664 jakokuntien järjestysnumeroita on käytetty apuna selvitettäessä, miten laajalle jokin suurehko kylä oli levittäytynyt. Se on oletettavasti ollut luonnossa sitä hanjanaisempi kokonaisuus, mitä useammissa paikoissa maantarkastuspöytäkirja sen jakokuntia on.

Etelä-Savon kylät on sijoitettu kartalle nykykaisten yleiskarttojen avulla. Savolaisten paikallishistorioiden asutuskehitystä koskevien esitysten pohjalta voi todeta, että useiden kylien keskustassa on ollut taloryhmiä jo 1500-luvulla, ja tällä perusteella on kylämerkit sijoitettu keskustojen kohdale. Kameraaliin kyliin kuuluneita yksinäistaloja on ollut kauempanakin, mutta näiden vähälukuisuuden ja kartan pienien mittakaavan tähden tästä aiheutuvat virheet ovat vähämerkityksisiä.

Pohjois-Savon uudistalot, jotka ovat Arvo M. Soinisen kartoissa merkitty kukin erikseen, on yhtenäisyyden vuoksi useimmiten viety karttaan seutukylinä 1600-luvun kyläjaon mukaisesti.

Lokaliseringen av gårdarna är härvid desto svårare, då man inte känner namnen på jordstykkena.

Det är ytterligare möjligt att lokalisera en gård, som saknas i skattläggningsjordebokens mest omfattande kopia, genom att söka den i kopian B. Av en händelse kompletterar detta fragment den fullständigaste kopian just för Rantasalmi, där bristerna är de största. I fragmentkopian finns inga ordningsnummer och dess uppgifter kan därför inte direkt sammanställas med dem från år 1664, men den ger namnen på jordstykkena. Sålunda är det möjligt att finna en saknad taxeringsenhet, jämföra namnen på ägorna i fragmentkopian med namnen på ägolotterna för samma tiondes övriga taxeringsenheter, och om man för dessa taxeringsenheter finner gemensamma ägoinnehav, kan man på kartan införa den undersökta taxeringsenheten i samma by som dess granne. Dylika fall är emellertid synnerligen sällsynta. Det antal hemman som inritats på kartan medels dylika jämförelser, utgör ett minimital.

Den kartbok Lårentz Röös ritat vid mitten av 1600-talet, till vilken kopian C hänför sig, omfattar blott två socknar, Säminge och Sulkava, men den savolaxiska bytypen framträder synnerligen tydligt hos den: det är inte aldeles exceptionellt att två gårdar ligger tätt intill varandra, men vanligtvis låg varje gård avskilt, omgiven av sina åkrar. Bilden av Savolax bebyggelse skulle således bli väsentligen felaktig, om man använder beteckningen för den västfinska gruppbyn, men å andra sidan vore det en övermäktig uppgift att utrata landskapets bosättning gårdsvis. Hemmanen har därför utmärkts byvis med tecknet för territorialbyn och byindelnigen har tagits från jordrevisionsprotokollet av år 1664. Eftersom hemmansnamnen uppträder i de savolaxiska källorna först år 1828, har dessa inte kunnat användas som hjälp vid lokaliseringen. Jordrevisionprotokollet omnämner boplatserna, men dessa namn på ägolotter har varit till nytta endast i några specialfall. Ordningsnumren på 1663–1664 års samfälligheter har använts som hjälp, när det gällt att klargöra över hur vidsträckt område någon större by utbrett sig. Det har förmödligen i terrängen varit fråga om en desto lösare enhet, på ju flera platser dess samfälligheter uppträder i jordrevisionsprotokollet.

Byarna i södra Savolax har inplacerats på kartan med hjälp av moderna generalkartor. På basen av framställningar om bebyggelseutvecklingen i savolaxiska lokalhistoriker kan konstateras, att i de flesta byars centrum funnits gårdsgrupper redan på 1500-talet, och på grundval härav har bybeteckningarna införts i dessa centra. Enstaka hemman, som hört till kamerala byar, har funnits även längre bort, men p.g.a. att de är så fåtaliga och kartans skala så liten, är de fel som härrör sig av detta av ringa betydelse.

Nybyggena i norra Savolax, som på Arvo M. Soininens karter utmärkts skilt för sig, har för enhetlighetens skull vanligtvis införts på kartan som regionalbyar i enlighet med 1600-talets byindelning.

i. Pohjanmaa

Pohjanmaalta on säilynyt tasaisesti sekä maakirjoja että kymmenysluetteloita, mutta maakunnan asutustyyppi aiheuttaa omat vaikeutensa. Vain rannikolla ja Kyrönjokilaaksossa oli näet länsisuomalaisyyppisiä ryhmäyliä, mutta muualla asutus seurasi jokien rantoja ilman että kyllä olisi aina ollut selviä rajoja. Saman alueen asutus saatettiin lähteissä jaoitella eri tavoin, ja papinveroluetteloissa noudatettiin eri kyläjakoa kuin maakirjoissa. Maakirjojen ja kymmenysluetteloiden vertaaminen asutuksen selvittämiseksi on näin ollen suoritettava aivan talo talolta. Etelä-Pohjanmaalta Mustasa-

i. Österbotten

Från Österbotten har bevarats jämmt såväl jordeböcker som tiondelängder, men landskapets bebyggelsetyp förorsakar sina egna problem. Gruppyrar av västfinländsk typ fanns nämligen endast vid kusten och i Kyroälvdalen, men annorstädes följde bebyggelsen älvarnas stränder utan att byarna alltid hade klara gränser. Bebyggelsen inom samma område kunde i källorna indelas på olika sätt, och i prästränte-längderna följdes en annan byindelning än i jordeböckerna. För att klarlägga bebyggelsen måste kompareringen av jordeböckerna och tiondelängderna utföras gård för gård. För

ren hallintopitäjän osalta on käytetty vuoden 1566 lähteitä (VA 4682, 4683, 4691), mutta Kyröstä vuoden 1568 lähteitä (VA 4699, 4700), sillä tämän vuoden maakirja antaa varsinakin nykyisen Ilmajoen osalta huomattavasti tarkemman kyläjaon. Pohjois-Pohjanmaan kaikki lähteet ovat vuodelta 1566 (VA 4686, 4687).

Etelä-Pohjanmaa on piirretty karttaan niin, että maakirjojen ja kymmenysluetteloiden vertaamisen jälkeen hahmotuneita kyliä on etsitty maakunnasta 1600-luvulla piirretystä erittäin tarkoista kartoista (VA:ssa MH 111/2D 6/1 ja MH 105/2D 6/1), joihin on merkity jokainen piirtämisen ajan talo; pohjoislaidasta Vöyriin seudulta tosin puuttuu muutama kylä kokonaan. Näistä kartoista on helppo havaita, että suurissa kylissä talot ryhmittyvät pieniksi alakyliksi. Vaikeuksia on aiheuttanut se, että maakunnan taloluku oli sadassa vuodessa vähenyt huomattavasti. 1500-luvun maakirjojen kameraiset kylät on mahdollisuksien mukaan pistettu karttaan todellisiin kyliin jakamalla taloluku samassa suhteessa kuin se jakaantui 1600-luvun karttojen mukaan. Jos talot sijoitsivat harvakseltaan jokivarressa, kylää kuvaava havainnollisimmin nauhamainen merkki.

Pohjois-Pohjanmaa tarjoaa omat vaikeutensa sikäli, että se oli tutkittavana aikana uudisasutusalue ja että talojen yhdistäminen alakyliksi tapahtuu maakirjoissa melkoisesti toisella tavalla kuin kymmenysluetteloiissa. Yleensä uudisasukkaat mainitaan ensin papinveroluetteloissa ja vasta vuosien kuluttua maakirjassa, mutta silloisen Salon pitäjän vuoden 1566 kirkonveroa koskevat tiedot ovat saman vuoden maakirjaan verrattuina vanhentuneita ja korjattiin ajan tasalle vasta vuonna 1570. Sen vuoksi on maakunnan jokainen kylä tutkittu talo talolta ja tarkastettu ne tapaukset, joissa maakirjassa ja kymmenysluettelossa on eri nimi. Jos papinveroluettelon mainitsema mies myöhemmin tulee vuonna 1566 mainitun tilalle maakirjaankin isännäksi, on katsottu hänen asuvan jo 1566 kyseistä maakirjassa mainittua taloa. Jos kuitenkin maakirjatalon isäntämerkintä säilyy ennallaan (vaikka se jostain syystä puuttuu toisinaan papinveroluettelosta), mutta myös kymmenysluettelossa ollut mies tulee myöhemmin maakirjaan isännäksi, on tulkittu, että nämä miehet jo vuonna 1566 edustavat kahta eri taloa. Niinpä esim. Limingan pitäjän Oulunsuun kylästä vuoden 1566 maakirja (VA 4686) luettelee 46 taloa ja saman vuoden papinveroluettelo (VA 4687) 45, mutta seuraamalla kylän kehitystä eteenpäin päädytään siihen, että kyseisen vuoden oikea taloluku on ollut 48. Ne kaksi isäntää, jotka maakirja mainitsee vuonna 1566 mutta jotka jostain syystä eivät ole saman vuoden kymmenysluettelossa, esiintyvät näet maakirjassa jatkuvasti, myös silloin, kun papinveroluettelon vuonna 1566 mainitsemat miehet lisätään vuonna 1570 ja 1580 uudistilallisina maakirjaan. Karttaan on näin tullut merkityksi sekä maakirjatalot että ne uudistalot, jotka tutkimusvuonna mainitaan vasta kymmenysluetteloiissa.

Vaikka Pohjanmaan maakirjoihin tulivat talonnimet jo 1650-luvulla Pietari Brahen määräyksestä — tosin kadotakseen pian —, yksityisten talojen vaiheita ei ole voitu seurata niin pitkälle. Pohjois-Pohjanmaalta ei myöskään ole samanlaista talottaista karttaa kuin Etelä-Pohjanmaalta, eikä Suomen Asutuksen Yleishluetelokaan vielä käsítä sen pitäjistä muita kuin Kalajoen. Sen vuoksi kaikkea paikallishistoriallista kirjallisuutta, jossa on selvitetty talojen vaiheita, on käytetty hyväksi ja piirretty karttaan yksittäiset talot min hin on voitu. Rannikon suurista kylistä on käytetty aluekylän merkkiä, koska näiden monikymmentaloisten kylien on katsottu vaativan toisenlaista kuvioita kuin länsisuomalaisen sarkajakoisten ryhmäkylien.

Pohjois-Pohjanmaan kohdalla esiintyneitä piirtämisvaikeuk-

Mustasari jordebokksocken i Sydösterbotten har 1566 års källor (FRA 4682, 4683, 4691) används, men för Kyro 1568 års källor (FRA 4699, 4700), då detta års jordebok i synnerhet för det nuvarande Ilmola ger en betydligt exaktare byindelning. Alla källor för Nordösterbotten är från år 1566 (FRA 4686, 4687).

Sydösterbotten har inritats på kartan så, att de byar, som framkommit vid en komparering av jordeböckerna och tiondelängderna, uppsöks på de synnerligen noggranna kartor, som uppritades över landskapet under 1600-talet (FRA MH 111/2D 6/1 och 105/2D 6/1), och där varenda samtidig gård inritats; i norra ändan i trakten av Vörå saknas visserligen någon by helt och hållt. Av dessa kartor märker man lätt, att i stora byar grupperar sig hemman i små underbyar. Den omständigheten, att antalet hemman i landskapet under hundra års tid hade minskat betydligt, har försakat svårigheter. De kamerala byarna i 1500-talets jordeböcker har, i mån av möjlighet, på kartan upplösts i verkliga byar genom att dela hemmanstalet i samma förhållande som det fördelades enligt 1600-talets kartor. Om gårdarna låg glest längs med älvdalen, avbildas byn åskådligast med ett bandformigt tecken.

Nordösterbotten erbjuder sina egna problem så tillvida, att det under nu utforskad period utgjorde ett kolonisationsområde och att sammanslagningen av hemman till territorialbyar i jordeböckerna skedde på ett avsevärt annat sätt än i tiondelängderna. Vanligtvis omnämnes nybyggarna först i prästräntälängderna och först några år senare i jordeböckerna, men uppgifterna rörande 1566 års kyrkoskatt i dåvarande Salo socken är föråldrade jämfört med jordeboken av samma år och gjordes tidsenliga först år 1570. Därför har varje by i landskapet undersöks gård för gård och de fall granskats, då jordeboken och tiondelängden företer olika namn. Om en man, som upptas i prästräntälängden, senare omnämnes som hemmansägare även i jordeboken i stället för den som upptogs 1566, har han betraktats som ifrågavarande jordebokshemmans ägare redan 1566. Om dock jordebokshemmanets ägaranteckning bevaras oförändrad (fastän den av någon anledning ibland saknas i prästräntälängden), men även den man som förekommitt i tiondelängden senare omnämnes som ägare i jordeboken, har detta tolkats så att dessa män redan 1566 representerade två skilda hemman. Sålunda upptar t.ex. Limingo sockens jordebok av år 1566 (FRA 4686) 46 hemman i Oulunsuu by och prästräntälängden från samma år (FRA 4687) 45, men genom att följa upp byns utveckling kommer man till slutsatsen, att det riktiga antalet hemman för ifrågavarande år varit 48. De två bönder, som jordeboken omnämner år 1566, men vilka av någon anledning inte upptas i tiondelängden av samma år, uppträder nämligen oavbrutet i jordeboken, även då, när de män, som omnämns i prästräntälängden år 1566, som nybyggare införes i jordeboken 1570 och 1580. På kartan har således införts såväl jordebokshemmanen som de nybyggarehemman, som under det utforskade året ännu omnämnes blott i tiondelängderna.

Fastän hemmansnamnen på Per Brahes befällning infördes i de österbottniska jordeböckerna redan på 1650-talet — för att visserligen snart försvinna — har de enskilda hemmanens öden inte kunnat följas så här långt. För Nordösterbotten föreligger ej heller en likadan karta, med alla hemman upptagna, som för Sydösterbotten, och Generalregistret över bosättningen i Finland omfattar än så länge inte heller några andra av områdets socknar än Kalajoki. Därför har all lokalhistorisk litteratur, som utrett hemmanens öden, begagnats och de enskilda hemmanen inritats på kartan där det varit möjligt. De stora byarna vid

sia kuvatkoon Salon Pyhäjärven kylä, josta vuoden 1566 maakirja mainitsee 48 taloa. Itse asiassa alueella oli kuitenkin jo tällöin kolme kylää: Pyhäjärvi, Hiidenniemi ja Mäkiöiskylä, joten kameraalinen kokonaisuus olisi jaettava todellista asutustilannetta vastanneisiin osakyliin. Seurattaessa tämän kylän kehitystä eteenpäin on todettu talomääärän vähenevän erittäin nopeasti, niin että jo vuonna 1572 taloista oli jäljellä enää noin puolet. Samalla on voitu todeta, että vuoden 1566 taloista vakiintui Pyhäjärvelle pysyviksi taloiksi seitsemän, Hiidenniemelle viisi ja Mäkiöiskylään vain kolme. Autioituminen oli erittäin epätasaista, niin että Mäkiöiskylästä hävisi eniten taloja ja Hiidenniemestä vähiten. Tämän takia vuoden 1566 kokonaismäärää ei ole jaettu näiden kolmen kylän alueelle suoraan siinä suhteessa kuin niissä oli taloja 1600-luvulla, mihin mennessä oli taas jo perustettu runsaasti uudistaloja, vaan myöhemmän Pyhäjärven kohdalle on sijoitettu vain 15 ja Hiideniemestä 12, mutta Mäkiöiskylän paikalle 21 taloa.

Koska koko Pohjanmaa, Kyrön hallintopitäjää lukuun ottamatta, on piirretty vuoden 1566 luetteloiden pohjalta, tätä samaa vuotta on seurattu myös Oulujärven savolaisasutuksen osalta. Sitä paitsi kyseisen vuoden maakirjan (VA 4983) kyläjako on täsmällisin. Lähdettä on varmuuden vuoksi verrattu lähi vuosien asiakirjoihin. Näitä 185 taloa ei ole voitu paikoittaa tarkasti, koska vihollinen hävitti ne pitkän vihan aikana.

kusten har utmärkts med tecknet för territorialby, emedan dessa byar, som består av flera tiotal hemman, har ansetts kräva ett annat tecken än de västfinländska tegskiftade byarna.

Som ett exempel på kartritningssvårigheterna för Nordösterbotten måste anföras Pyhäjärvi by i Salo socken, som enligt 1566 års jordebok består av 48 hemman. I själva verket fanns emellertid vid det här laget redan tre byar på området: Pyhäjärvi, Hiidenniemi och Mäkiöiskylä, varför den kamerala enheten måste delas i delbyar, som motsvarar det faktiska bebyggelseläget. När man följer denna bys utveckling framåt i tiden, kan man konstratera att antalet hemman minskar synnerligen hastigt, så att år 1572 återstod blott ca hälften av hemmanen. Samtidigt har man kunnat konstatera att av hemmanen i Pyhäjärvi fortfarande bestod sju, i Hiidenniemi fem och i Mäkiöiskylä blott tre. Ödeläggelsen var synnerligen ojämnn, så att mest hemman försvarades i Mäkiöiskylä och minst i Hiidenniemi. Av denna anledning har totalantalet hemman år 1566 inte fördelats i direkt förhållande mellan de tre byarna på området i enlighet med antalet hemman på 1600-talet, då åter ett rikligt antal nybyggen upptagits, utan på platsen för det senare Pyhäjärvi har inritats blott 15 och Hiidenniemi 12, men för Mäkiöiskylä 21 hemman.

Då hela Österbotten, med undantag av Kyro jordebokssocken, har uppritats enligt längderna av år 1566, har samma år följts även för den savolaxiska bosättningen vid Ule träsk. Därtill är byindelningen i jordeboken från ifrågavarande år (FRA 4983) den exaktaste. Källan har för säkerhets skull jämförts med handlingar från närliggande år. Dessa 185 hemman har inte exakt kunnat lokaliseras, emedan fienden förhärjade dem under det 25-åriga kriget med Ryssland.

II. SAVOLAISASUTUKSEN LEVIÄMINEN 1500-LUVULLA

Kartta savolaisperäisestä uudisasutuksesta 1500-luvulla perustuu Pohjois-Savon osalta Arvo M. Soinisen väitöskirjan *Pohjois-Savon asuttaminen keski- ja uuden ajan vaihteessa* liitekarttaan n:o II ja Pohjois-Hämeen (Keski-Suomen) osalta saman tekijän tutkimuksen *Erämaiden asutus* (Hämeen historia II:1, 1957) karttoihin. Näsijärven vesistöalueen uudisasutuksen paikallistamisessa on lisäksi käytetty Mauno Jokipii:n *Ruoveden historia I*n tietoja. Pohjanmaan osalta on kysymys alkuperäiskartasta. Sen on laatinut Eljas Orrman lähteenä Armas Luukkon *Etelä-Pohjanmaan historia II* (1950) ja *Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia II* (1954), alueen pitäjänhistoriat, Aulis Ojan *Pietarsaaren Ylämaan eli Lappajärven kappelin talot vuosina 1543—1663* (Kytösavut VIII, 1958) sekä Oulujärven asutusalueen osalta v:n 1567 maakirja (VA 4984).

Soinisen kartta Pohjois-Savon uudistaloista on laadittu etupäässä v:n 1561 verollepanomaakirjan, v:n 1663—1664 maantarkastuspöytäkirjan sekä isojakokarttojen ja -asiakirjojen vertailun avulla. Pohjois-Hämeen kohdalla on talojen vaiheita seurattu niin pitkälle Suomen Asutuksen Yleisluetelon avulla, että talot on voitu paikallistaan myöhempien talonumeroiden ja -nimien avulla. On huomattava, että asutuksen perustamisen ja verollepanon välinen aika saattoi olla useita vuosia, jopa vuosikymmeniä.

Pohjanmaalla uudistalojen paikallistamismahdollisuudet ovat pienemmät. Niissä pitäjissä, joista on olemassa talokohtainen isäntäluetelo, on savolaisten uudistalojen tarkka paikallistaminen lukuisissa tapauksissa ollut mahdollista. Muualta saadaan selville, mihin kylään savolaisten uudisasukkaiten talot laskettiin, mutta kylien ollessa laajoja kameraalisia kokonaisuuksia ei talon tarkka sijainti selviä kylän perusteella. Oulujärven alueella uudisasutus joutui 1570- ja 1580-luvuilla venäläisten hävityksen kohteeksi tuhoutuen suurimmaksi osaksi. Henkiin jääneet uudisasukkaat näyttävät vetätyneen pois Oulujärven ja siihen johtavien vesireittien rannoilta pohjoisemaksi, joten tiedot vanhimman uudisasutuksen sijainnista jäävät harvojen ja ylimalkaisten asiakirjamainintojen varaan.

Karttaan on merkitty vain varsinaisella uudisasutuskaudella syntyneet talot, siis talot, joiden asukkaat todennäköisesti olivat muualta tulleet uudisasukkaita. Myöhempää paikallisen asutuksen tihenemistä ei ole otettu huomioon. Uudisasutuskausi päättyi eri osissa savolaisasutuksen levämäisaluetta jonkin verran eri aikaan, Pohjois-Savossa ja Kainuussa pian v:n 1570 jälkeen, jolloin 25-vuotinen sota Venäjää vastaan alkoi, Pohjois-Hämeessä, Satakunnassa ja suurimmassa osassa Pohjanmaata viimeistään 1590-luvun alkupuolella. Pohjois-Pohjanmaalla uu-

II. DEN SAVOLAXISKA KOLONISATIONEN PÅ 1500-TALET

Kartan över den savolaxiska kolonisationen på 1500-talet baserar sig för norra Savolax del på kartbilaga nr II i Arvo M. Soininens doktorsavhandling *Pohjois-Savon asuttaminen keski- ja uuden ajan vaihteessa* och för norra Tavastland (Mellersta Finland) på kartorna i samma författares arbete *Erämaiden asutus* (Hämeen historia II:1, 1957). Vid lokaliserningen av kolonisationen i området kring Näsijärvi vattendrag har dessutom uppgifter i *Ruoveden historia I* av Mauno Jokipii använts. Kartan över Österbotten är en originalkarta. Den har uppgjorts av Eljas Orrman på grundval av följande källor: Armas Luukko, *Etelä-Pohjanmaan historia II* (1950) och *Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia II* (1954), landskapets sockenhistoriker, Aulis Oja, *Pietarsaaren Ylämaan eli Lappajärven kappelin talot vuosina 1543—1663* (Kytösavut VIII, 1958), samt för bebyggelsen i området kring Ule träsk 1567 års jordebok (FRA 4984).

Soininens karta över nybyggarhemmanen i norra Savolax är uppgjord främst på grundval av 1561 års skattläggningsjordebok, 1663—1664 års jordrevisionsprotokoll samt jämförelse mellan storskifteskortor och -handlingar. För norra Tavastlands del har hemmanens öden följs upp så långt med hjälp av Generalregistret över bosättningen i Finland, att hemmanen kunnat lokaliseras med hjälp av senare tiders hemmansnummer och -namn. Det är att observera, att det mellan uppkomsten av ett nybygge och dess skattläggning kunde dröja flera år, t.o.m. årtionden.

I Österbotten är möjligheterna att lokalisera nybyggena sämre. I de socknar, för vilka hemmansägarlängder föreligger, har en exakt lokalisering av de savolaxiska nybyggarna i ett flertal fall varit möjlig. För övriga socknar får man reda på till vilken by de savolaxiska nybyggarnas gårdar räknades, men då byarna utgjorde vidsträckta kamerala enheter, är det omöjligt att exakt bestämma ett hemmans läge på grundval av byn. I trakten av Ule träsk blev kolonisationen utsatt för ryska härjningar under 1570- och 1580-talen och ödelades till största delen. De överlevande nybyggarna synes ha dragit sig bort från stränderna av Ule träsk och dess tillflöden och sökt sig mot norr, varför kunskaperna om den äldsta kolonisationens belägenhet baserar sig på ett fåtal och allmänt hållna urkundsomnämnen.

På kartan har utmärkts endast de hemman, som uppstått under den egentliga kolonisationepoken, d.v.s. de hemman vilkas inbyggare sannolikt var nybyggare, som anlände annorstädes ifrån. Den lokala bebyggelsens senare tillväxt har ej beaktats. Kolonisationsperioden upphörde i olika de-

disasutus jatkui vielä 1590-luvulla ja todennäköisesti vielä 1600-luvun puolella. Niillä alueilla, joille 25-vuotisen sodan hävitykset ulottuivat, 1500-luvun asutus oli suurimmillaan juuri ennen näitä hävityksiä. Näitä alueita olivat Pohjois-Savo, Kainuu ja ne osat Keski- ja Pohjois-Pohjanmaata, joilla venäläisten hävitysretket tuntuivat. Pohjois-Hämeessä veroratsutuksen kasvu ja nuijasota aiheuttivat asutuksen kasvun katkeamisen 1590-luvulla ennen vuosisadan vaihdetta.

Kartassa on erotettu toisistaan ennen 1500-luvun puoliväliä verollepannut uudistalot ja sen jälkeen verollepannut uudistilat. Ennen vuosisadan puoliväliä verollepannut uudistalot on merkitty kolmioin ja sen jälkeen verotileihin ilmestyvätilat ympyröillä. Perustana jaotukselle on se, että edelliseen ryhmään kuuluvat uudistalot on rakennettu ennen kuin kruunu ryhtyi harjoittamaan määritietoista uudisasutuspolitiikkaa ja siis ilman kruunun myötävaikutusta. 1500-luvun puolivälin jälkeen verollepannuista taloista ainakin osa on rakennettu aikana, jolloin kruunu harjoitti aktiivista asutuspolitiikkaa, joskin osa näistäkin uudistaloista lienee rakennettu ilman kruunun myötävaikutusta.

lar av den savolaxiska bebyggelsens utbredningsområde i någon mån vid olika tider, i norra Savolax och Kajanaland kort efter år 1570, då det 25-åriga kriget mot Ryssland började, i norra Tavastland, Satakunda och största delen av Österbotten senast i början av 1590-talet. I Nordösterbotten fortsatte kolonisationen ännu under 1590-talet och sannolikt ännu i början av 1600-talet. I de trakter, dit det 25-åriga krigets härjningar utsträckt sig, var 1500-talsbebyggelsen som störst kort före dessa härjningar. Dessa områden var norra Savolax, Kajanaland och de delar av Mellan- och Nordösterbotten, som kände av ryssarnas härjningståg. I norra Tavastland förorsakade skattebördans tillväxt och klubbekriget avbrott i bebyggelseväxten på 1590-talet före sekelskiftet.

På kartan har de nybyggen, som skattlags före mitten av 1500-talet, och de som skattlags först efter detta, skilts från varandra. De nybyggen, som skattlags före seklets mitt, har utmärkts med trianglar och de, som efter det uppträder i skatteräkenskaperna, med cirklar. Denna indelning utgår ifrån, att nybyggna i den förra gruppen uppförts innan kronan begynte bedriva en målmedveten kolonisationspolitik och således utan kronans medverkan. Av de gårdar, som skattlades efter mitten av 1500-talet, är i varje fall en del uppförda under den tid, då kronan bedrev en aktiv kolonisationspolitik, om ock en del av dessa nybyggen torde vara uppförda utan kronans medverkan.

III. VARSINAIS-SUOMEN ULKO- VERONMAAT 1560-LUVULLA

Varsinais-Suomen ensimmäisiin maakirjoihin sisältyy joukko tiluksia, joiden ilmoitetaan olevan ulkokyläläisten hallinnassa. Tällaisina ulkoveronmaina esiintyy lukuisia jakokuntien yhteis-maan kuulumattomia, yksityisten talojen omistamia, erillisä maakappaleita, jotka koostuvat tangotetuista ja tangottamatto-mista pello- ja niittypalstoista, metsäalueista ja saarista. Useita tällaisia ulkoveronmaita nimitetään 1500-luvun lähteissä autio-pyöleksi (ödesböle) tai pelkästään pyöleksi (böle). Lisäksi oli kylissä talonpoikaistalojen rinnalla lukuisia ulkokyläläisten omistuksia. Sarkajakoissa kylissä ne muodostuivat saroista ky-län rintapelloissa ja niiden osuus kylän tiluksista ilmoitetaan tankoina ja kynärinä. Parissa tapauksessa on kylässä sijainnut ulkoveronmaa v:n 1540 maakirjassa merkitty autiopyöliksi.

Maakirjoihin merkitystä ulkoveronmaista useat ovat olleet asuttuja taloja. Kaikki autiopyölit ovat myöhäiskeskiajalla autioituneita kylää tai yksinäistaloja, joiden joukossa oli useita keskiajan loppupuolella perustettuja uudisvilkelyksiä. Autiopyölit merkittiin maakirjaan erillisiksi verotuskohteiksi. Kylien ai-datuissa pelloissa sijainneiden ulkoveron maiden joukossa on niin ikään sellaisiin taloihin kuuluneita tiluksia, jotka keskiajan lopulla ovat jääneet vaille asukkaita tai joiden viljelijät ovat vajonneet itsellisiksi.

Kaikki ulkoveronmaat eivät kuitenkaan ole autioituneita tiloja. Taloihin kuuluneita erillisä omistuksia ja osuuksia itse tiloista saattoi myynnin, pantauksen ja perinnön tietä joutua ulkopuolisten käsiin. Kun kuitenkaan ulkoveron maiden varhaisimmat vaiheista vain harvoin on saatavissa tietoja, ei ole arvioitavissa, kuinka suuri osuus niistä on myöhäiskeskiajalla autioituneita taloja.

Kartta esittää tilanteen ulkoveron maiden osalta 1560-luvun puolivälissä. Maskun kihlakunnasta ovat tiedot kuitenkin 1550-luvun puolivälistä, minkä lisäksi muutamat vain 1540-luvulla autiopyöleksi nimitettyt ulkoveronmaat on karttaan merkitty autiopyöleiksi. Kartta perustuu maakirjojen tietoihin. Kyllissä sijainneet ulkoveronmaat on karttaan merkitty umpinaisella pistellä, autiopyölit ympyrällä ja sellaiset jakokuntien ulkopuolella olevat muut ulkoveronmaat, joissa on tangotettua peltöä ja niittyä, neliöllä. Jakokuntiin kuulumattomista, luetelut ehdot täytävästä ulkoveronmaista on lähes viidennes jäänyt paikallistamatta.

Varsinais-Suomen ulkoveronmaita ovat käsitelleet Aulis Oja (*Keskiaikaisen ”Etelä-Suomen” asutus ja aluejaot*, Historiallisia Tutkimuksia XLIV, 1955, s. 101—111, ja *Maarian pitäjän historia I*, 1944, s. 103—107, 119) sekä Eljas Orman (*De senmedeltida ödesmålen i sydvästra Finland*, Historisk Tidskrift för Finland 1971, s. 97—113).

III. UTBYSSKATTERNA I EGENTLIGA FINLAND PÅ 1560-TALET

I Egentliga Finlands första jordeböcker ingår ett antal ägor, som uppges finna sig i utbysmäns besittning. Som dylika utbysskatter uppträder ett flertal enskilda jordstycken, som låg utanför samfälligheterna och ägdes av enskilda hemman. Dessa jordstycken bestod av stångfällda och icke-stångfällda åkerlappar, ängar, skogsområden och holmar. Flera av dessa utbysskatter benämnes i 1500-talets källor ödesbölen eller blott bölen. Vid sidan av bondgårdarna fanns i byarna ett flertal utbysmannaägor. I de tegskiftade byarna bestod de av tegar i byns bröståkrar och deras andel av byns ägor upp-gavs i stänger och alnar. Ett par av utbysskatterna i byarna kallas i 1540 års jordebok ödesbölen.

Av de utbysskatter, som antecknats i jordeboken, har flera utgjort bebodda hemman. Alla ödesbölen är byar eller enstaka hemman, som ödelagts under senmedeltiden, bland vilka fanns flera nyodlingar, som upptagits mot slutet av medeltiden. Ödesbölena infördes i jordeboken som särskilda beskattningsobjekt. Bland de utbysskatter, som låg inom byarnas inhägnade åkrar, finns även ägor till sådana hemman som vid slutet av medeltiden blivit utan bebyggare eller vilkas brukare blivit inhysesmän.

Alla utbysskatter är dock inte ödelagda hemman. Separata, gårdarna tillhörande ägor och delar av själva hemmanen kunde genom försäljning, för pantning eller arv råka i utomståndes händer. Då det emellertid blott sällan förelig-ger uppgifter om utbysskatterna från äldre tider, är det omöjligt att avgöra, hur stor del av dessa, som utgörs av under senmedeltiden ödelagda hemman.

Kartan framställer utbysskatternas belägenhet vid mitten av 1560-talet. Uppgifterna från Masku härad är dock från mitten av 1550-talet, och dessutom har några utbysskatter som endast på 1540-talet betecknades som ödesbölen på kartan antecknats som sådana. Kartan baserar sig på uppgifter i jordeböckerna. Utbysskatterna i byarna har på kartan utmärkts med en punkt, ödesbölena med en cir-kel och övriga sådana utbysskatter, som befann sig utanför samfälligheterna och som hade stångfälld åker och ängsmark, med en kvadrat. Av de utbysskatter, som befann sig utanför samfälligheterna och som fyllde ovanrelaterade kriterier, har närmare en femtedel inte kunnat lokaliseras.

Utbyskatterna i Egentliga Finland har behandlats av Aulis Oja (*Keskiaikaisen ”Etelä-Suomen” asutus ja aluejaot*, Historiallisia Tutkimuksia XLIV, 1955, s. 101—111, och *Maarian pitäjän historia I*, 1944, s. 103—107, 119) samt av Eljas Orman (*De senmedeltida ödesmålen i sydvästra Finland*, Historisk Tidskrift för Finland 1971, s. 97—113).

SUMMARY

I. Settlement in Finland in the 1560s

The Nordic deserted-farm project was established in 1968—1969 to study the effect of the agrarian crisis of the late Middle Ages. Once it had been started stress was laid on the need to obtain an idea of the extent of the settlement before the beginning of the desertion process. However, it was realised that settlement could not be charted consistently except from the 1560s when the nadir of the desertion process had already been passed in a great part of Scandinavia. Finland differs from the other Nordic countries in that settlement was on the increase throughout the late Middle Ages and notable desertion of farms did not begin until the 1570s. Mapping the settlement of the 1560s thus means in Finland depicting the maximal settlement preceding the period of desertion. The mapping work is therefore of far greater importance in Finland than in the other Nordic countries.

For Finland the importance of the mapping work is increased by the circumstance that medieval documentary material is very meagre and offers considerably poorer starting points than in the other Nordic countries for research concerned with settlement in the late Middle Ages. However, it may be possible to illustrate the medieval situation with retrospective methods using source material for the 16th century.

Crown taxation in Sweden-Finland from the Middle Ages on was based chiefly on the taxation of landed property. When tax collection was made more effective at the instance of King Gustavus Vasa, the authorities began to draw up assessment rolls, cadastres, on which were entered all farms paying tax on land and the number of assessment units used as the basis of the tax levy on each farm. The cadastres for Finland exist from the beginning of the 1540s onwards. These farm lists help to provide an almost complete picture of settlement in Finland.

The land tax was constant and the tax units of the farms were changed only at the assessments conducted at long intervals. A common feature observed is that the cadastres did not follow flexibly the changes that took place in settlement; on the contrary, they often reflected the situation during the most recent assessment. The procedure differed somewhat in different bailiwicks. The cadastres do not contain all tilled farms, for the estates of the reigning house, nobility and church were exempted from land tax. The church estates reverted to the crown after the Reformation and crown tax accounts contain thereafter the lists of these estates. Separate lists were compiled also of the Royal estates. Lists were drawn up also of the estates of the nobility which were still few in the 16th century, but the lists are incomplete.

In accordance with canonical law the Catholic Church had collected tithes in Finland during the Middle Ages. At the instigation of Gustavus Vasa the taxes collected by the church reverted to the crown; this took place ultimately in the middle of the 1550s. From then on the account books of the authorities include taxpayer lists which were made up at the yearly collection of these taxes, that is in principle lists of the cultivators of all farms. Owing to the ecclesiastical origin of these taxes the rolls pertaining to their collection were compiled by the clergy even after the Reformation. Unlike the cadastres, these rolls did not generally fall behind the development in settlement.

Settlement was grouped in villages or corresponding units in the 16th century tax rolls. In the southern and south-western parts of the country the village was usually a group settlement and the few isolated farms were regarded as one-farm villages. In other parts of the country, in contrast, villages or corresponding units were merely administrative entities. Settlement in Savo and elsewhere in the new settlement area of the interior was somewhat mobile in the 16th century as farming in these regions was based on cultivation by burn-beating. Settlement consisted here of isolated farms which were generally relatively far apart. However, groups of farms were also seen already in the 16th century. In Savo, village names were not entered in the cadastres until

the 17th century. These villages usually comprised farms from a wide area. Karelian cadastres also contain numerous villages which were solely administrative entities. Settlement in Ostrobothnia was grouped along the rivers, except in the coastal region. The settlement along a single river appears in the tax books grouped as one village or several villages. The extensive villages, too, were solely administrative entities which were divided into smaller groups of farms.

The cartographic part of the book illustrates settlement in Finland in the middle of the 1560s. There are relatively numerous tax rolls for this period compared with earlier years; they complement one another and the villages and the number of farms in them can be deduced. Because of the absence of sources, however, it has been necessary to present the situation at the end of the 1550s for a part of the country.

As villages in the eastern and northern parts of Finland were merely administrative entities it was not possible to show all villages with the same symbol. Real villages the farms of which constituted group settlement were denoted by a circle, the figure in the centre indicating the number of farms. The area of the administrative villages the farms of which were mostly scattered was marked with a broken line, the figure again denoting the number of farms. The noble estates and royal estates were marked with a triangle.

The number of villages and isolated farms not belonging to any village entered in the map can be seen in the table on p. 11. In the first column are entered villages and isolated farms, in the second royal estates and in the third noble estates (the estates constituting a separate village are given in brackets). In Karelia, 42 villages were not localised and are thus missing from the map, and the village to which some 220 farms belonged is not known.

II. The Expansion of Settlement from the Province of Savo during the 16th Century

Wide areas in the interior of Finland were uninhabited at the end of the Middle Ages. Settlement spread in the course of the 16th century from the southern parts of Savo to the north and west. The settlement movement gained momentum after the authorities began to favour it purposefully from around the year 1550. The area reaching to north of Lake Oulujärvi had acquired a sparse population by the end of the century. The phase during which the growth of settlement was based on the population migrating from elsewhere ended at different times in different parts of this region: in the eastern and north-eastern parts already in the 1570s on account of the war between Sweden and Russia, further south, in the northern parts of Tavastia and Satakunta and in most of Ostrobothnia around 1590, but it was still discernible in North Ostrobothnia in the 1590s.

The map shows the farms established during the period of new settlement. It is possible to localise some of the farms from the studies by Arvo M. Soininen and local history literature. Only the approximate localisation of the farms can be established in areas for which there are no special investigations. Accurately localised farms are indicated with different symbols on the map. Different symbols are also used for farms appearing in the tax rolls in the first and second halves of the 16th century.

III. Holdings in Finland Proper in the 1560s that were or are assumed to be Deserted Medieval Villages or Farms

The 16th century cadastres of Finland Proper include holdings owned by people living elsewhere. Such land ownerships originated in many ways. A part have been found to be hamlets and farms deserted in the late Middle Ages. In addition to these definitely deserted farms, the map shows also land holdings which are probably deserted medieval villages or farms.

SISÄLLYS — INNEHÅLL

Teksti — Texten:

Alkulause — Förrord	5
I. Suomen asutus 1560-luvulla — Bebyggelsen i Finland på 1560-talet	7
A. Lähdeaineisto — Källmaterialet	7
B. Asutustutkimuksen suorittaminen — Bebyggel- seundersökningens utförande	9
C. Alueellisia erityispiirteitä — Regionala special- drag	11
II. Savolaisasutuksen leväminen 1500-luvulla — Den savolaxiska kolonisationen på 1500-talet	19
III. Varsinais-Suomen ulkoveronmaat 1560-luvulla — Utbysskatterna i Egentliga Finland på 1560-talet ..	21
Summary	22
Sisällys — Innehåll	23
Lehtjakokartta kartasta I — Indexkarta till kartan I	24

Kartat — Kartorna:

Kartta-
lehti
Kartblad

Kartta I: Suomen asutus 1560-luvulla — Karta I: Be- byggelsen i Finland på 1560-talet	1—8
Kartta II: Savolaisasutuksen leväminen 1560-luvulla — Karta II: Den savolaxiska kolonisationen på 1500-talet	9
Kartta III: Varsinais-Suomen ulkoveronmaat 1560-lu- vulla — Karta III: Utbysskatterna i Egent- liga Finland på 1560-talet	10

SUOMEN ASUTUS 1560-LUVULLA BEBYGGELSEN I FINLAND PÅ 1560-TALET SETTLEMENT IN FINLAND IN THE 1560s

Lehtijakokartta, lehdet 1-8

Indexkarta, bladen 1-8

Index map, sheets 1-8

1

Pääkartan lehtijako ja
lehtijakonumero 1-8

Indelningen av huvudkartan
och numren på kartbladen 1-8

The division of the main map
into sheets 1-8

Varsinais-Suomi =
Egentliga Finland
Finland Proper

Ahvenanmaa =
Åland
Aland

Satakunta =
Satakunda

Häme =
Tavastland
Tavastia

Länsi-Uusimaa =
Västra Nyland
Western Uusimaa

Itä-Uusimaa =
Östra Nyland
Eastern Uusimaa

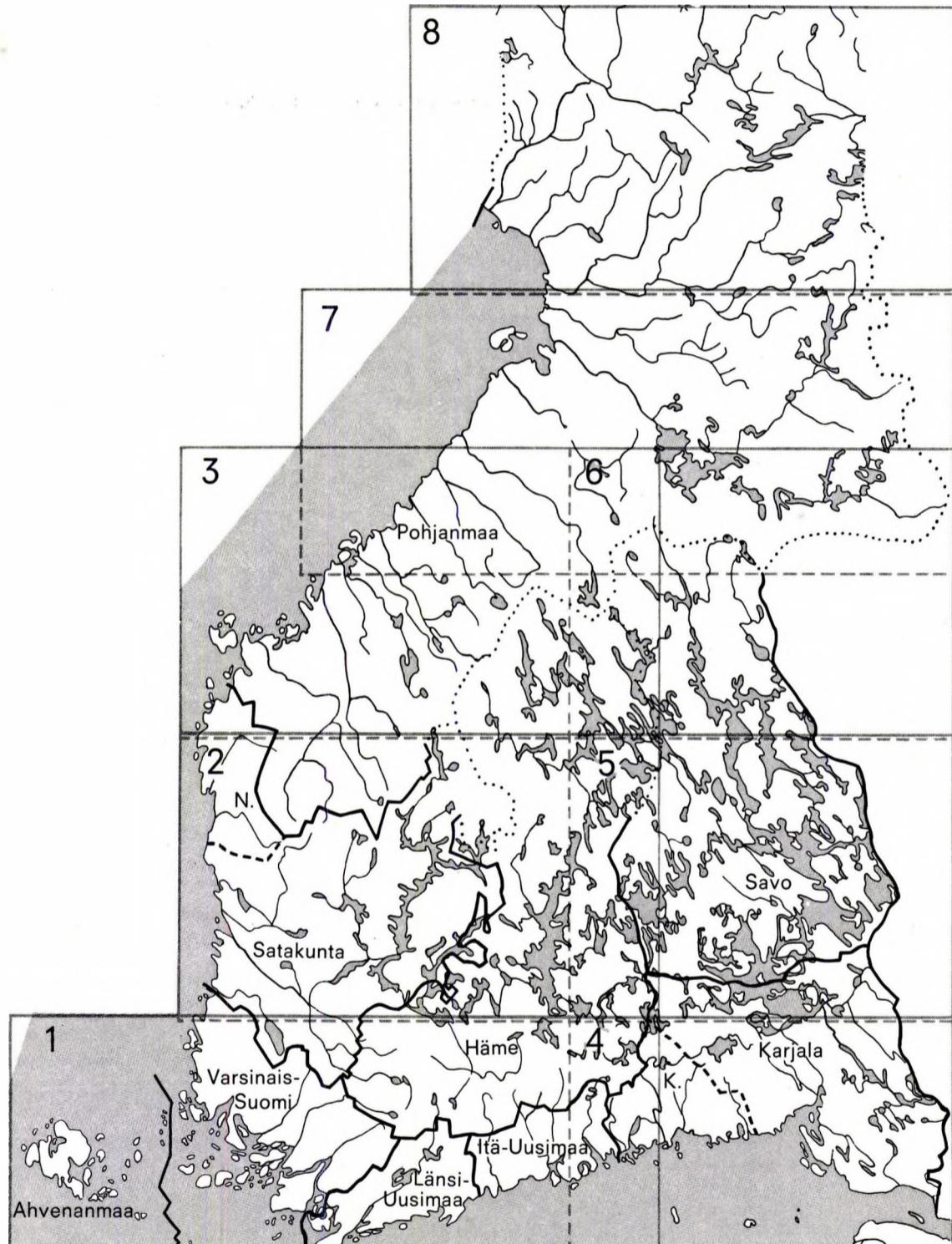
Karjala =
Karelen
Karelia

Savo =
Savolax

Pohjanmaa =
Österbotten
Ostrobothnia

K. Kyminkartanon lääni
Kymmenegårds län

N. Närpiön pitäjä
Närpes socken

— Hallinnollinen ja maakuntaraja
Administrativ och landskapsgräns
Province boundary

1:4 000 000

..... Epätarkka hallinnollinen ja maakuntaraja
Inexakt administrativ och landskapsgräns
Approximately drawn province boundary

— Linnaläänistä toiseen 1500-luvulla siirretyt alueen raja
Gräns till område som under 1500-talet flyttats från ett
slottslän till ett annat
Boundary of the area moved from one province to another
during the 16th century

Kartta I : SUOMEN ASUTUS 1560-LUVULLA
 Karta I : BEBYGGELSEN I FINLAND PÅ 1560-TALET
 Map I : SETTLEMENT IN FINLAND IN THE 1560s

Merkkien selitys:
 Teckenförklaring:
 Explanation of signs:

Kylä ja sen taloluku
 By och antalet hemman
 Village and the number of farms

Kamerallinen kylä ja sen taloluku
 Kameral by och antalet hemman
 Settlement unit in the cadastres and the number of farms in it

Kuninkaankartano tai säteri
 Kungsgård eller sätesgård
 Royal or noble estate

Kuninkaankartano tai säteri kylässä
 Kungsgård eller sätesgård i by
 Royal or noble estate in a village

Useita säteriä samassa kylässä
 Flera sätesgårdar i samma by
 More than one noble estate in one village

Kaupunki
 Stad
 Town

Hallinnollinen ja maakuntaraja
 Administrativ och landskapsgräns
 Province boundary

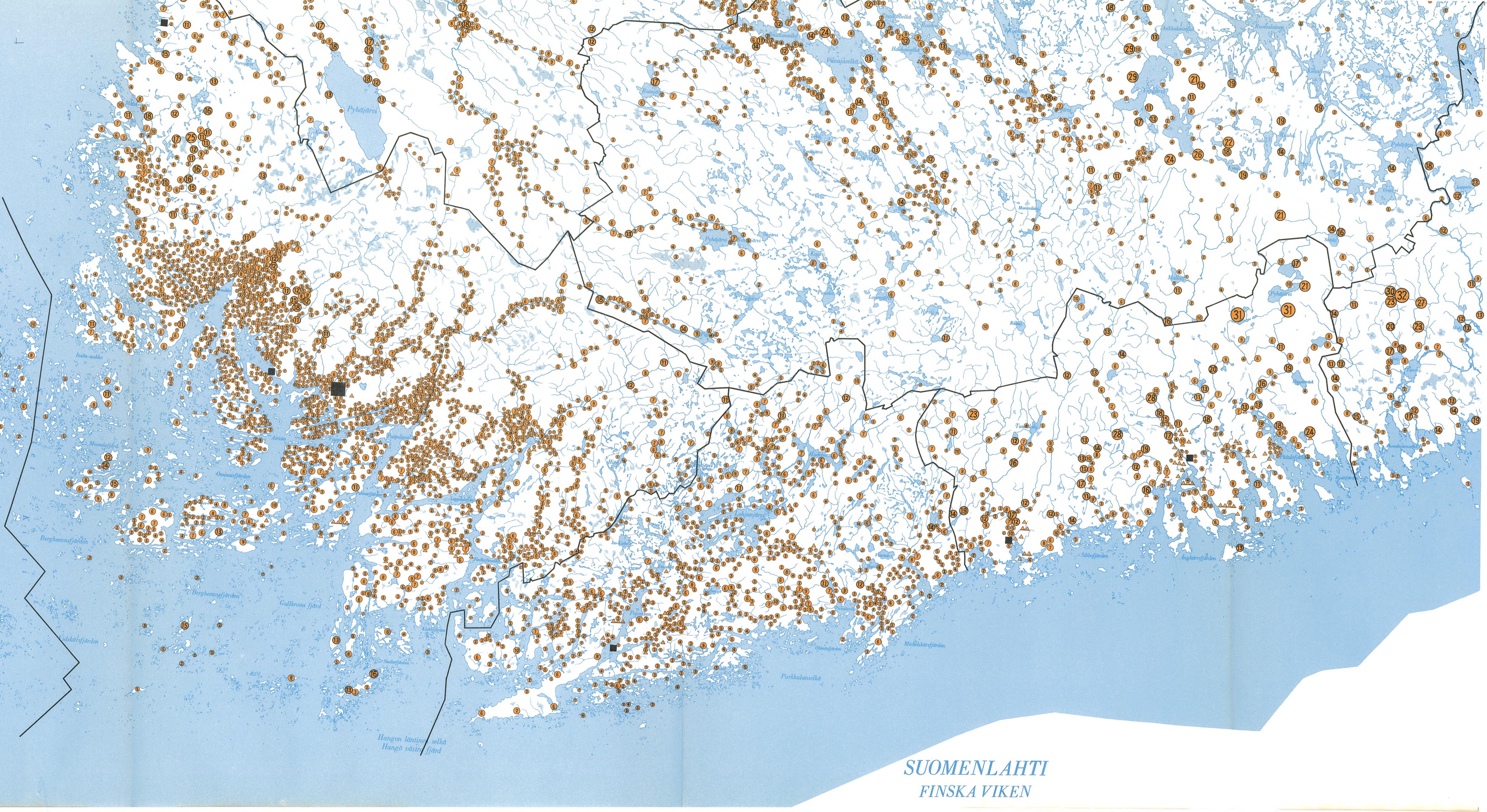
Epätarkka hallinnollinen ja maakuntaraja
 Inexakt administrativ och landskapsgräns
 Approximately drawn province boundary

Linnaläänistä toiseen 1500-luvulla siirretyn alueen raja
 Gräns till område som under 1500-talet flyttats från ett slottslän till ett annat
 Boundary of the area moved from one province to another during the 16th century

Tosiasiallinen valtakunnanraja 1500-luvun puolivälissä
 Faktisk riksgräns vid medlet av 1500-talet
 Actual state boundary in the middle of the 16th century

0 5 10 15 20 25 km

1:500 000
 Maanmittauslaitoksen karttapaino Helsinki 1973

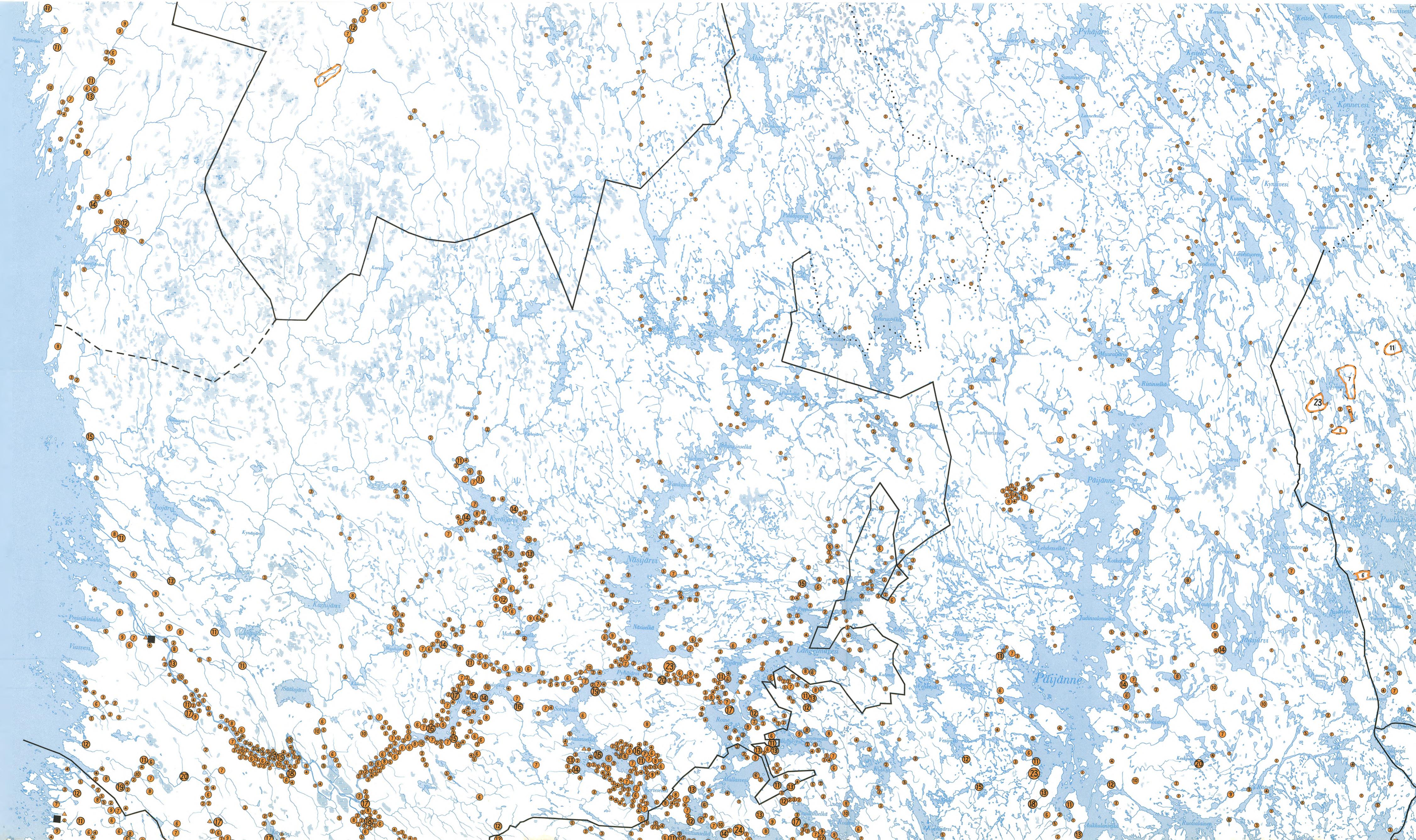
1

SUOMENLAHTI
 FINSKA VIKEN

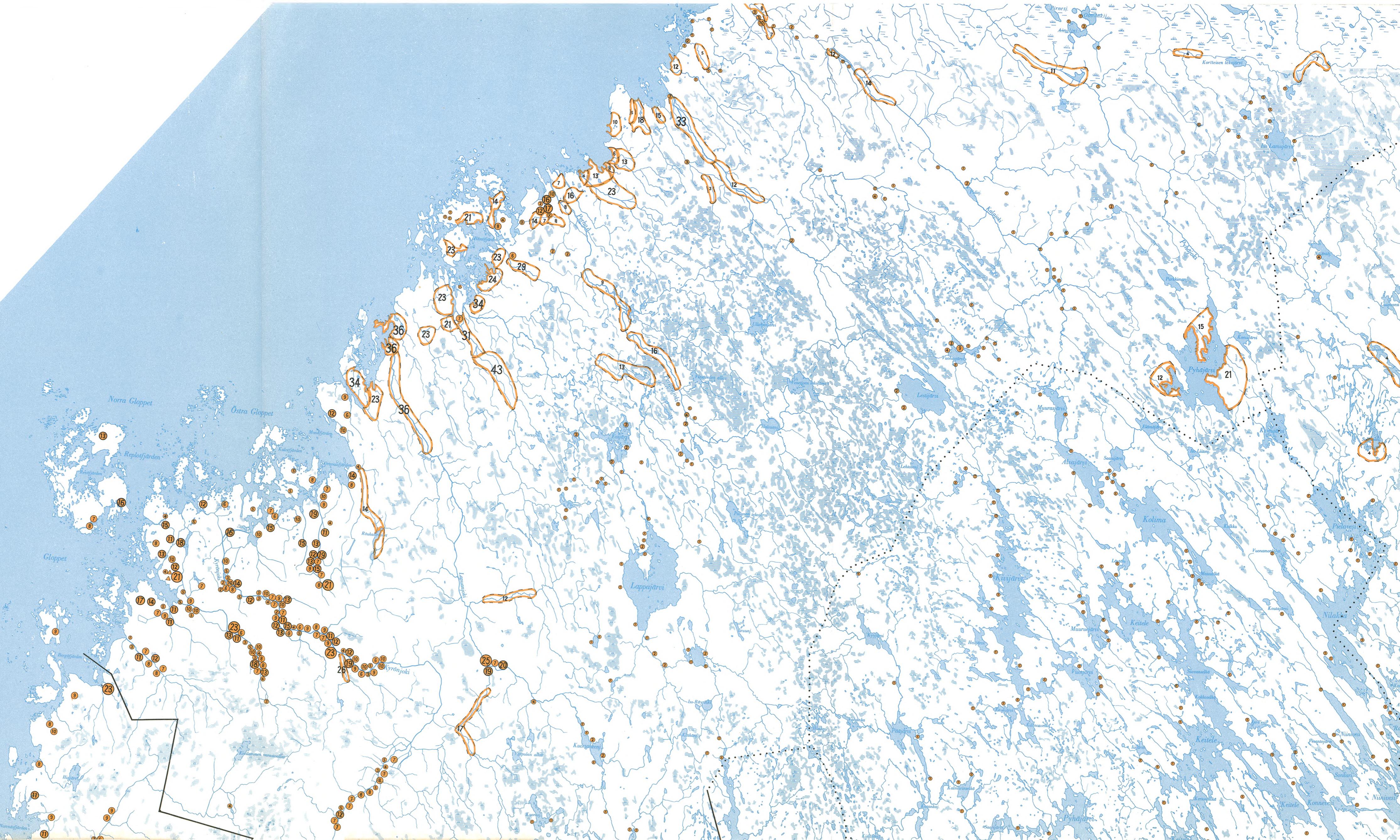
*OHJANLAHTI
OTTNISKA VIKEN*

2

*SELKÄMERI
BOTTENHAVET*

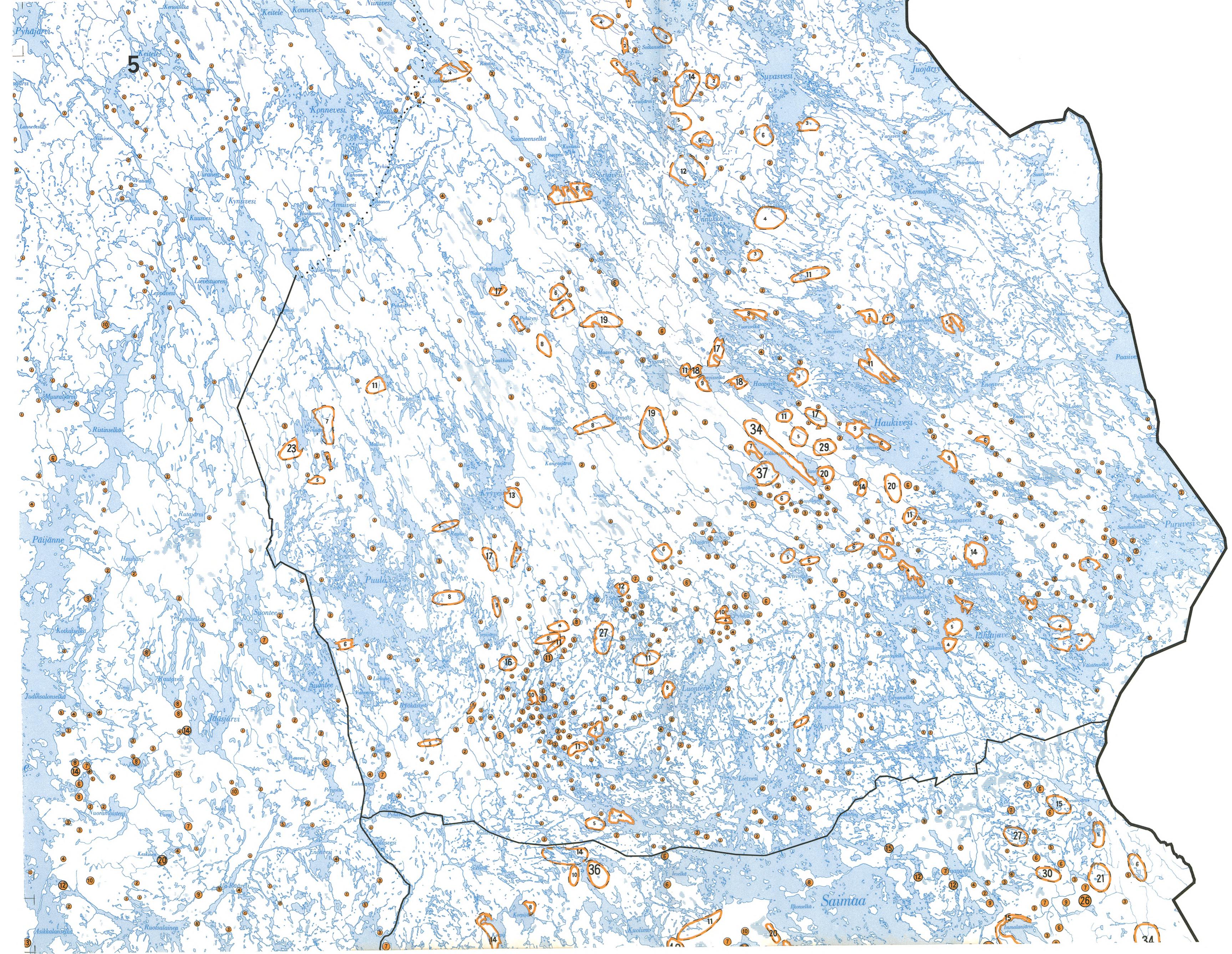

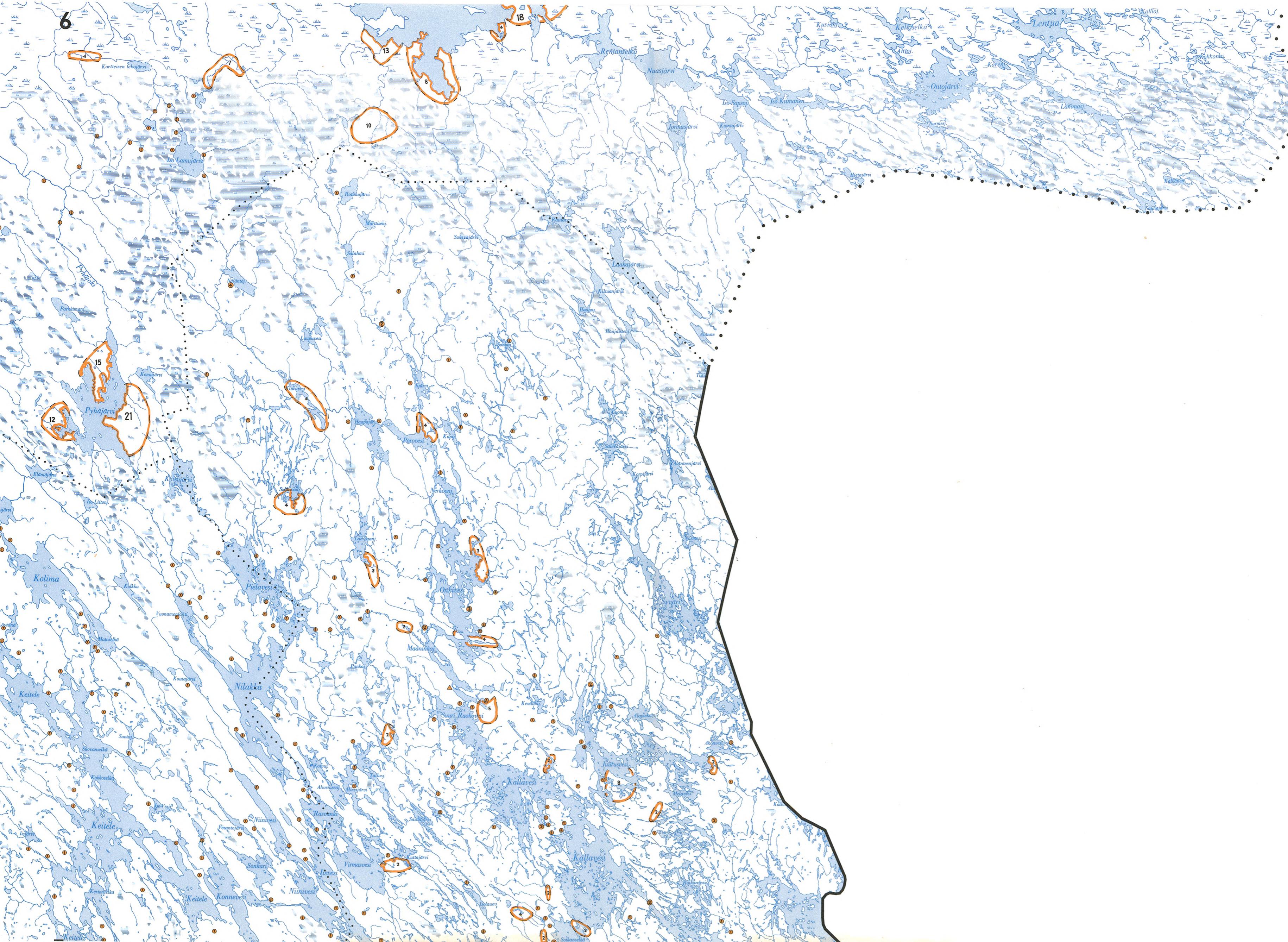
MERENKURKKU
NORRA KVARKEN

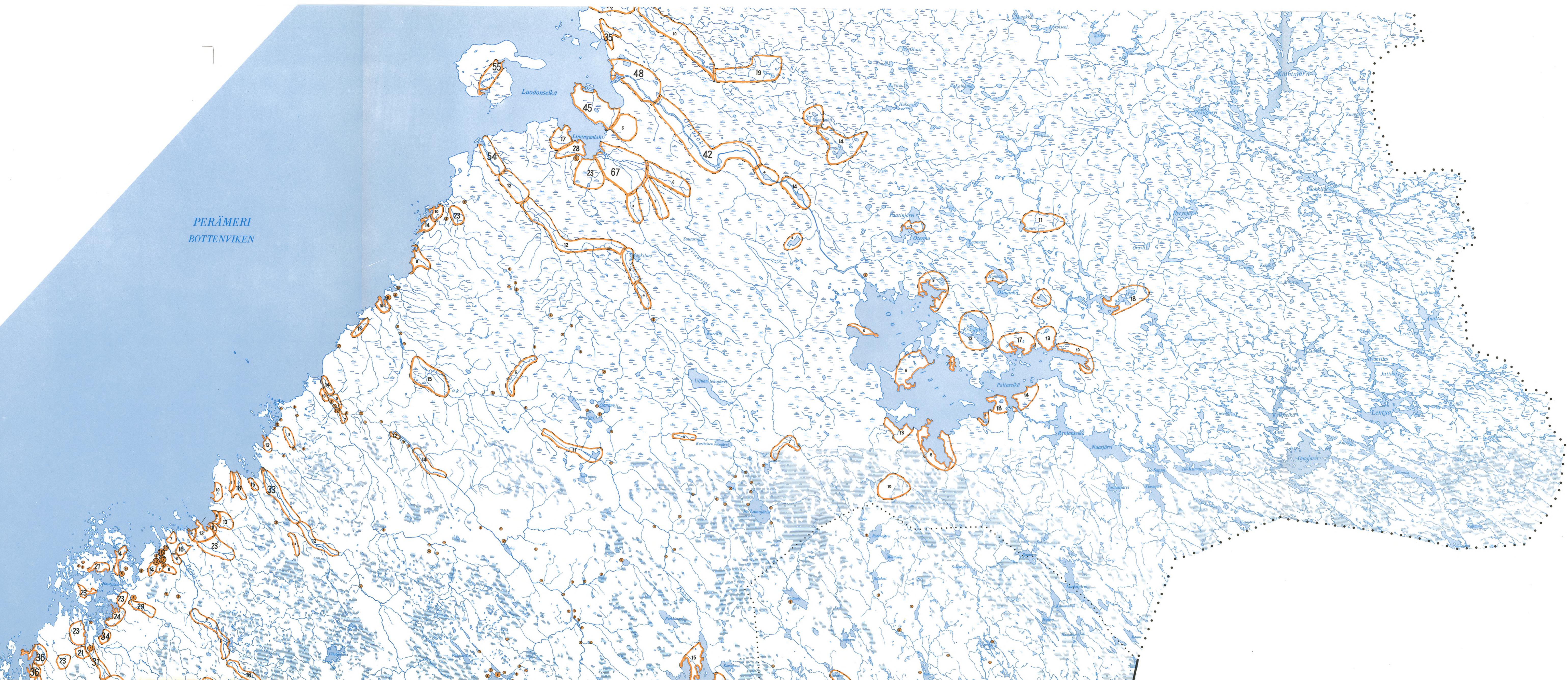

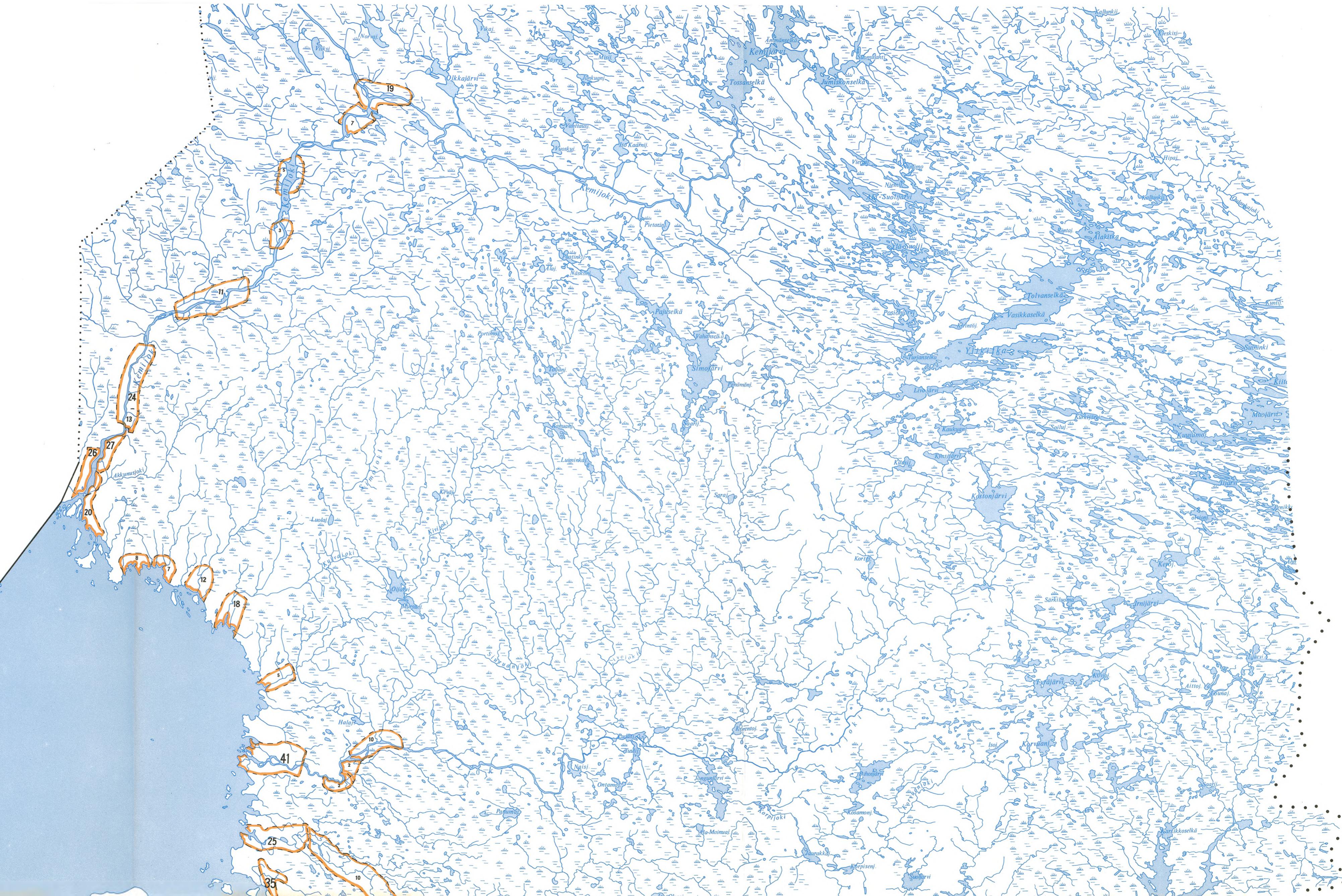
SUOMENLAHTI
FINSKA VIKEN

PERÄMERI
BOTTENVIKEN

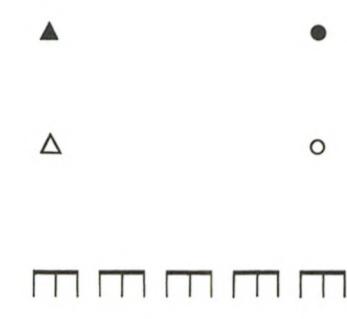

Kartta II : SAVOLAISASUTUKSEN LEVIÄMINEN 1500-LUVULLA
 Karta II : DEN SAVOLAXiska KOLONISATIONEN PÅ 1500-TALET
 Map II : THE EXPANSION OF SETTLEMENT FROM THE PROVINCE OF SAVO DURING THE 16TH CENTURY

Merkkien selitys:
 Teckenförklaring:
 Explanation of signs:

Uudistila, joka on verollepantu
 Nybygge, som skatlags
 Settlement beginning to pay crown tax

Ennen v:taa 1550   1550 tai sen jälkeen
 Före år 1550   1550 eller senare
 Before 1550   1550 or later

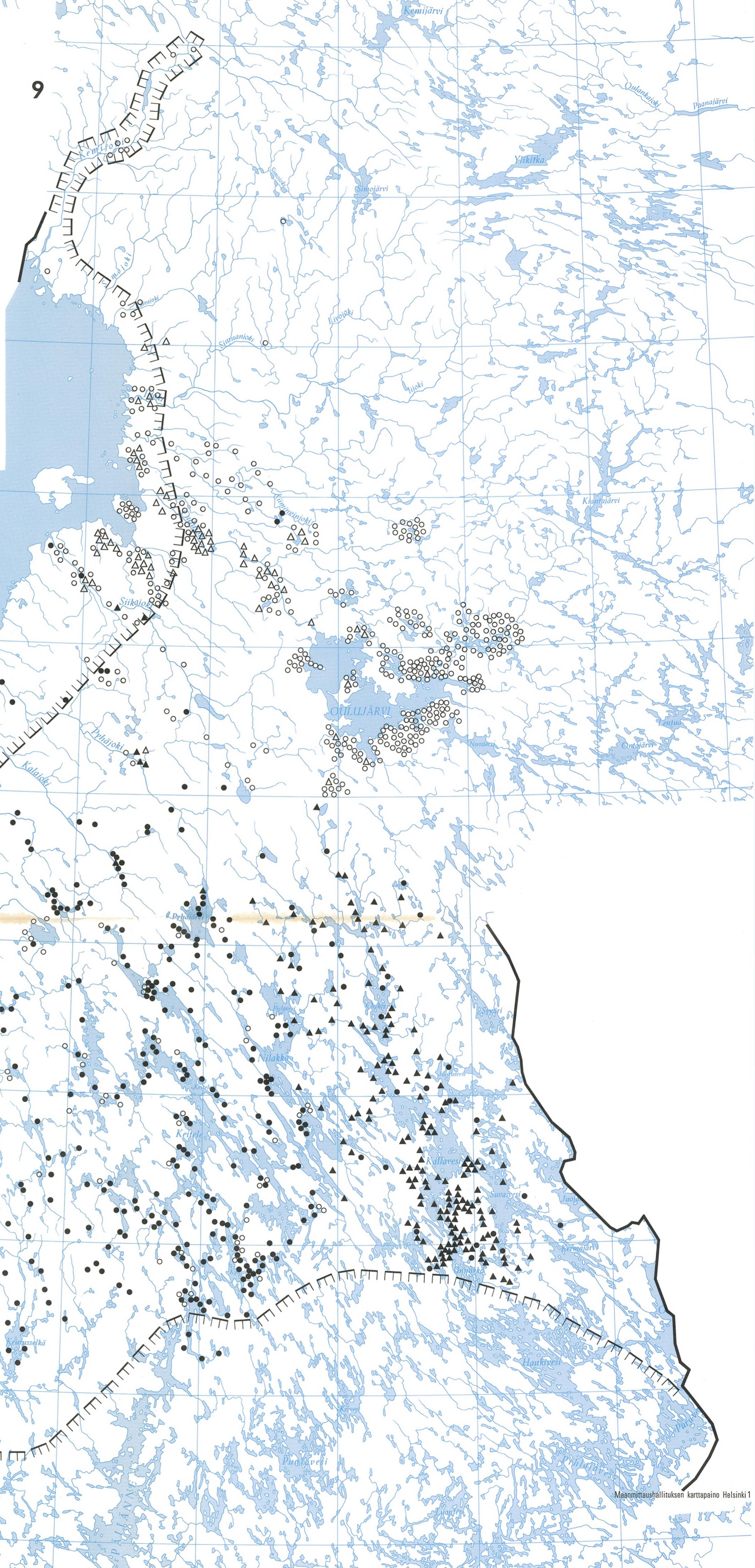
Paikallistettu uudistila
 Lokaliseraat nybygge
 Localized settlement

Sijainnittean epävarma uudistila
 Nybygge med osäker lokalisering
 Settlement not exactly localized

Likimääräinen asutun alueen raja
 1500-luvun puolivälissä
 Ungefärlig gräns för bebyggelse
 vid medlet av 1500-talet
 Approximate border of settled
 area in the middle of the 16th century

0 10 20 30 40 50 km
 1:1 000 000

9

Kartta III: VARSINAIS-SUOMEN ULKOVERONMAAT 1560-LUVULLA
 Karta III: UΤΒΥΣΚΑΤΤΕΡΝΑ I EGENTLIGA FINLAND PÅ 1560-TALET
 Map III: HOLDINGS IN FINLAND PROPER IN THE 1560s THAT WERE
 OR ARE ASSUMED TO BE DESERTED MEDIEVAL VILLAGES OR FARMS

Merkkien selitys:
 Teckenförklaring:
 Explanation of signs:

- Autioyöli
 Ödesböle
 Desereted hamlet
- Muu kylänulkopuolinan ulkoveronmaa
 Annan utbysskatt utanför bymålet
 Holdings outside villages, possibly
 deserted medieval farms
- Ulkoveronmaa kylässä
 Utbysskatt i bymålet
 Holdings in villages, possibly
 deserted medieval farms

0 10 20 30 km
 1:600 000

